

Arheološko istraživanje u Ulici Ivana Pavla II (tzv. parcela Lupi) u Starome Gradu na otoku Hvaru (2021.)

Ugarković, Marina; Konestra, Ana; Korić, Martina; Barbir, Antonela; Visković, Eduard

Source / Izvornik: **Annales Instituti Archaeologici, 2022, XVIII, 35 - 62**

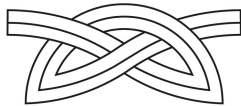
Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:291:807716>

Rights / Prava: [Attribution 3.0 Unported](#)/[Imenovanje 3.0](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-04**

INSTITUT ZA
ARHEOLOGIJU

Repository / Repozitorij:

[RIARH - Repository of the Institute of archaeology](#)

Annales
Instituti
Archeologici

Godišnjak
Instituta za
arheologiju

XVIII - 2022

UDK 902/904
ISSN: 1848 6363

Glavna i odgovorna urednica / Editor in chief
Katarina Botić

Tehnički urednici / Technical editors
Katarina Botić
Marko Dizdar

Uredništvo / Editorial board
Marko Dizdar, Institut za arheologiju, Zagreb, Hrvatska
Hrvoje Kalafatić, Institut za arheologiju, Zagreb, Hrvatska
Ana Konestra, Institut za arheologiju, Zagreb, Hrvatska
Siniša Krznar, Institut za arheologiju, Zagreb, Hrvatska
Andreja Kudelić, Institut za arheologiju, Zagreb, Hrvatska
Bartul Šiljeg, Institut za arheologiju, Zagreb, Hrvatska
Asja Tonc, Institut za arheologiju, Zagreb, Hrvatska
Marina Ugarković, Institut za arheologiju, Zagreb, Hrvatska
Mario Gavranović, Austrian Archaeological Institute, Austrian Academy of Sciences, Vienna, Austria
Boštjan Laharnar, Narodni muzej Slovenije, Ljubljana, Slovenija
Alenka Tomaž, Fakulteta za humanistične studije, Univerza na Primorskem, Koper, Slovenija
Vesna Bikić, Arheološki institut, Beograd, Srbija
Perica Špehar, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu, Srbija
Miklós Takács, BTK Institute of Archaeology, Research Centre for the Humanities ELKH, Budapest, Hungary

Izdavački savjet / Editorial committee

Juraj Belaj, Institut za arheologiju, Zagreb, Hrvatska
Saša Kovačević, Institut za arheologiju, Zagreb, Hrvatska
Goranka Lipovac Vrkljan, Institut za arheologiju, Zagreb, Hrvatska
Daria Ložnjak Dizdar, Institut za arheologiju, Zagreb, Hrvatska
Branka Migotti, Zagreb, Hrvatska
Ivana Ožanić Roguljić, Institut za arheologiju, Zagreb, Hrvatska
Ante Rendić-Miočević, Zagreb, Hrvatska
Tajana Sekelj Ivančan, Institut za arheologiju, Zagreb, Hrvatska
Tihomila Težak-Gregl, Zagreb, Hrvatska
Tatjana Tkalčec, Institut za arheologiju, Zagreb, Hrvatska
Željko Tomičić, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, Hrvatska
Ante Uglešić, Sveučilište u Zadru, Odjel za arheologiju, Zadar, Hrvatska
Snježana Vrdoljak, Institut za arheologiju, Zagreb, Hrvatska

Prijevod na engleski / English translation
Marko Maras i autori

Lektura / Language editor
Katarina Botić i autori (hrvatski jezik/Croatian)
Marko Maras (engleski jezik/English)

Nakladnik / Publisher
Institut za Arheologiju
Institute of Archaeology

Adresa uredništva / Editor's office address

Institut za arheologiju
/ Institute of Archaeology
Jurjevska ulica 15
HR-10000 Zagreb
tel 385 (0) 1 615 0250
fax 385 (0) 1 605 5806
e-mail: iarh@iarh.hr
web: http://www.iarh.hr

Dizajn / Design
Umjetnička organizacija OAZA

Korektura / Proofreaders
Katarina Botić
Ana Konestra
Asja Tonc

Računalni slog / Layout
Hrvoje Jambrek

Annales Instituti Archaeologici uključeni su u indekse: Clarivate Analytics services – Emerging Sources Citation Index, SciVerse Scopus – Elsevier, Amsterdam. / Annales Instituti Archaeologici are included in the indexes: Clarivate Analytics services – Emerging Sources Citation Index, SciVerse Scopus – Elsevier, Amsterdam.

Izrađeno uz financijsku potporu Ministarstva znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske. / Made with the financial support of the Ministry of Science and Education of the Republic of Croatia.

E-izdanja. Publikacija je dostupna u digitalnom obliku i otvorenom pristupu na <https://hrcak.srce.hr/en/aia> / E-edition. The publication is available in digital and open access form at <https://hrcak.srce.hr/en/aia>

Ovaj rad licenciran je pod Creative Commons Attribution By 4.0 međunarodnom licencom. / This work is licenced under a Creative Commons Attribution By 4.0 International Licence.

Annales
Instituti
Archeologici

Godišnjak
Instituta za
arheologiju

Prethodna priopćenja Preliminary reports

7–15

Daria Ložnjak Dizdar
Lidija Miklik-Lozuk

Istraživanja kasnobrončanoga naselja u Novi Gradu na Savi 2021. godine

Exploring the Late Bronze Age settlement at Novi Grad na Savi in 2021

16–34

Tatjana Tkalčec
Marko Dizdar

Rezultati zaštitnih istraživanja kasnolatenskoga naselja Lozan – Lendava u Podravini

The results of the rescue excavations at the Late La Tene settlement of Lozan – Lendava in the Drava Valley

35–62

Marina Ugarković
Ana Konestra
Martina Korić
Antonela Barbir
Eduard Visković

Arheološko istraživanje u Ulici Ivana Pavla II (tzv. parcela Lupi) u Starome Gradu na otoku Hvaru (2021.)

Archaeological excavations on Ivana Pavla II Street (the so-called Lupi plot) in Stari Grad on the island of Hvar (2021)

63–75

Asja Tonc
Marko Dizdar
Hrvoje Vulić

Nalazi rimske vojne opreme i konjske orme s nalazišta Ostrovo – Sokolovac

Finds of Roman military equipment and horse harness from the site of Ostrovo – Sokolovac

76–87

Jere Drpić

Prostorna analiza rimske ceste: *Incerto – Stravianis* – *Mursa*. Brdska dionica

Spatial analysis of a Roman road: *Incerto – Stravianis* – *Mursa*. Hill section

88–119

Bartosz Nowacki
Ana Konestra
Fabian Welc

Preliminary typology and contextual analysis of Roman and late antique cooking wares from the Roman rural settlement at Podšilo bay on the island of Rab (north-eastern Adriatic, Croatia)

Preliminarna tipologija i kontekstualna analiza rimskoga i kasnoantičkoga kuhinjskog posuđa iz antičkoga ruralnog naselja u uvali Podšilo na otoku Rabu (sjeveroistočni Jadran, Hrvatska)

120–130

Ana Konestra
Gaetano Benčić
Enrico Cirelli
Klaudia Bartolić Sironić
Ilaria Sommariva

Ecclesia S. Mariae de Turre cum capellis suis – identification of an earlier phase of the Church of the Holy Cross at Tar – Stancija Blek (Tar-Vabriga – Torre-Abrega, Istria)

Ecclesia S. Mariae de Turre cum capellis suis – utvrđivanje ranije faze crkve sv. Križa na lokalitetu Tar – Stancija Blek (Tar-Vabriga – Torre-Abrega, Istra)

131–142

Maja Zeman
Suzana Damiani
Marta Perkić
Ivana Ožanić Roguljić
Kristina Turkalj

Otkrivanje starih dubrovačkih katedrala. Istraživačke aktivnosti i međunarodna suradnja 2020. – 2022.

Discovering the Old Dubrovnik Cathedrals. Research Activities and the International Collaboration in 2020–2022

143–156

Juraj Belaj
Josip Pavić
Željko Krnčević

O arheološkim istraživanjima lokaliteta Mukoše kraj Goriša 2021. godine
On the archaeological excavation of the site of Mukoše near Goriš in 2021

157–163

Sebastian Stingl

Romboidni brevar iz Novske
The rhomboid breverl from Novska

Pregledni radovi Review papers

164–179

Mia Marijan
Andreja Kudelić

Upotreba ognjišnih keramičkih predmeta u
domaćinstvima kasnog brončanog doba
The usage of hearth-related ceramic objects in
Late Bronze Age households

180–188

Snježana Vrdoljak

Kalupi za lijevanje šuplje sjekire na lokalitetu
Kalnik – Igrišće
The casting moulds for socketed axes from the
site Kalnik – Igrišće

189–201

Tea Kokotović

Rezultati antropološke analize ljudskih koštanih
ostataka s lokaliteta Mukoške kraj Goriša iz 2021.
godine
Results of the anthropological analysis of the
osteological material from Mukoške site near Goriš
from 2021

202–211

Antonela Barbir
Petar Crnčan

Usporedna malakološka zbirka kao znanstveni
alat u arheologiji
Comparative malacological collection as a
scientific tool in archaeology

Kratki projektni izvještaj Short project report

212–218

Marina Ugarković
Martina Korić

O aktivnostima i rezultatima prve godine projekta
*Transformiranje jadranskog kozmosa: otočnost,
povezanost i globalni identiteti pred-rimske
Dalmacije* (AdriaCos) (HRZZ UIP-2020-02-2419)
On the activities and results of the first year of
the project *Transforming the Adriatic cosmos:
insularity, connectivity, and glocal identities of
pre-Roman Dalmatia* (AdriaCos) (HRZZ UIP-2020-
02-2419)

Kratki terenski izvještaj Short field report

219–222

Daria Ložnjak Dizdar
Marko Dizdar

Istraživanja groblja pod tumulima u Dolini kod
Nove Gradiške 2021. godine
Excavations at the cemetery under the tumuli in
Dolina near Nova Gradiška in 2021

Karta nalazišta Map of sites

1. Ostrovo – Sokolovac
2. Novi Grad na Savi
3. brdska dionica rimske ceste *Incerto – Stravianis – Mursa*
4. Dolina
5. Novska
6. Lozan – Lendava
7. Kalnik – Igrišće
8. Kurilovec – Belinščica
9. Tar – Stancija Blek
10. Rab – uvala Podšilo
11. Goriš – Mukoš
12. Hvar – Stari Grad
13. Dubrovnik

Arheološko istraživanje u Ulici Ivana Pavla II (tzv. parcela Lupi) u Starome Gradu na otoku Hvaru (2021.)

Archaeological excavations on Ivana Pavla II Street (the so-called Lupi plot) in Stari Grad on the island of Hvar (2021)

Prethodno priopćenje >
Klasična i antička arhe-
ologija
Preliminary report >
Classical and Roman
archaeology

Marina Ugarković¹
Ana Konestra¹
Martina Korić¹
Antonela Barbir¹
Eduard Visković²

(1) Institut za arheologiju
Jurjevska ulica 15
HR-10000 Zagreb
mugarkovic@iarh.hr,
ORCID: 0000-0002-1134-7531;
ana.konestra@gmail.com
ORCID: 0000-0002-7726-6515
mkoric@iarh.hr
ORCID: 0000-0003-4028-4282
abarbir@iarh.hr
ORCID: 0000-0003-3825-1596
(2) Kantharos d. o. o.
Ive Roića 61
21450 Hvar
kantharos.hvar@gmail.com

Primljeno Received 13. 07. 2022.
Prihvaćeno Accepted 09. 09. 2022.

Ključne riječi: otok Hvar, Stari Grad, Pharos, grčka i rimska arhitektura, grčka i rimska keramika, životinjski ostaci

U radu se donose rezultati zaštitnih arheoloških iskopavanja koja je hvarska tvrtka Kantharos, u suradnji s Institutom za arheologiju, provela 2021. godine u Ulici Ivana Pavla II (tzv. parcela Lupi) u Starome Gradu na otoku Hvaru. Istraživanjem na predmetnoj lokaciji utvrđeno je postojanje antičkoga objekta, s ostacima arhitekture te popratnih pokretnih nalaza i životinjskih ostataka, koji ukazuju na intenzivno korištenje prostora tijekom grčkoga i rimskog perioda (od 4. st. pr. Kr. do 3. st. po Kr.), nakon čega dolazi do njegova napuštanja, vjerojatno zbog suženja gradskoga prostora evidentiranoga gradnjom novoga bedema.

Key words: the island of Hvar, Stari Grad, Pharos, Greek and Roman architecture, Greek and Roman pottery, animal bones

The paper presents the results of the archaeological rescue excavations that were conducted by the archaeological company Kantharos in cooperation with the Institute of Archaeology in 2021 on Ivana Pavla II Street (the so-called Lupi plot) in Stari Grad on the island of Hvar. The excavations found an ancient building, with the remains of architecture and concomitant artefacts and animal remains, indicating that the space was intensively used during the Greek and Roman periods (from the 4th century BC to the 3rd century AD), after which it was abandoned, probably because of the narrowing of the urban area indicated by the construction of a new rampart.

O istraživanjima

Tijekom listopada 2021. godine, tvrtka Kantharos d.o.o. provela je zaštitno arheološko istraživanje u Ulici Ivana Pavla II u Starome Gradu na otoku Hvaru, na položaju katastarske čestice *404 (k.o. Stari Grad, 311723), tzv. parcela Lupi u vlasništvu g. dr. sc. Slavena Ferandina Lupija. Parcela se nalazi u povijesnoj jezgri grada, u neposrednoj blizini Trga i župne crkve Sv. Stjepana (sl. 1), gdje su nedavna zaštitna istraživanja (2021. i 2022. godine), koja su još u tijeku, definirala prethodno nepoznate i vrijedne grčke, rimske, ranokršćanske, srednjovjekovne i novovjekovne nalaze. Na oko 50ak m zračne linije u pravcu juga/jugoistoka smješteno je poznato arheološko nalazište Remete vrt, gdje su otkriveni ostaci bedema grčkoga grada Farosa, nekoliko faza grčke stambene arhitekture te tragovi željeznodobnoga nalazišta, kao i značajni ostaci iz rimskoga te posebice kasnoantičkoga razdoblja, ali i srednjega vijeka (Jeličić Radonić 1995; Popović 2010; Jeličić Radonić, Katić 2015; Popović, Devlahović 2018; Visković, Ugarković 2021). Prethodna istraživanja provedena u sondama sa zapadne strane parcele Lupi, u Vrtu Plančić, udaljenome oko 30 m zračne linije, utvrdila su jednako tako bogat stratigrafski slijed koji seže od 4. st. pr. Kr. do 3. st. po Kr. (sonda III, *Adriatic island project*) (Forenbaer et al. 1993: 19–24; Popović 2010: 145). Iskopavanja su već prije provedena i nešto zapadnije u samoj Ulici Ivana Pavla II, pružajući nam stratigrafiju grčkog, helenističkog i rimskog Farosa, s fazama od 4. st. pr. Kr. do sredine 2. st. po Kr. (Zojčeski, Buća 2022). Na temelju navedenih, ranijih istraživanja, očekivana je bila slična stratigrafska slika i na parceli Lupi.

Iskopavanja na parceli Lupi obuhvatila su sondu veličine 2 x 3 m u južnom dijelu parcele te je utvrđeno da su depoziti u sondi djelomično poremećeni i da sežu do 1.5 – 1.6 m dubine. Nakon uklanjanja površinskoga sloja strojnim iskopom, odnosno poremećenoga depozita bez relevantnih nalaza koji je sadržavao humus pomiješan sa šutom s obližnjeg gradilišta, a ispod kojega se nalazio kulturni sloj, ručnim je iskopom definirano 12 stratigrafskih jedinica. Utvrđen je kontinuitet uporabe prostora kroz veći dio

antike te su izdvojene dvije osnovne faze korištenja prostora: grčka (SJ 6 i 9) i rimska (SJ 5, 2, 4; SJ 7, 8, 10). Osim ostataka grčke i rimske arhitekture, odnosno sačuvanoga segmenta antičkoga objekta, slojevi su bili bogati popratnim pokretnim nalazima, među kojima najbrojniju kategoriju predstavljaju ulomci keramičkih posuda. Radi se o ukupno 895 ulomaka posuda, od kojih je 30 % odnosno 268 ulomaka dijagnostičko. Uz to, prikupljeno je i više ulomaka antičkoga stakla (devet komada iz SJ 5 i 9), koštana igla i disk (SJ 9), dva komada novca (slaba čitljivost, jedan moguće grčki),¹ tanki profilirani brončani disk, dvije brončane karičice (SJ 9), brončani dio mehanizma brave (T. 13: 134), ulomak preslice ili neke druge alatke (SJ 7; T. 13: 135), više ulomaka bronce te kamene tesere. Osim toga, slojevi su sadržavali i životinjske ostatke (n = 104).

Grčka faza: arhitektura i pokretni nalazi

Najstariji materijalni ostaci koji su otkriveni tijekom iskopavanja pripisuju se najranijoj, grčkoj fazi Farosa. Riječ je o ostacima objekta koji se nalazio unutar gradskoga perimetra, odnosno segmentu arhitekture u vidu zida koji je definiran duž zapadnoga dijela sonde (SJ 6, sl. 2). Zid je građen od većih pravokutnih klesanaca u suhozidnoj tehnici te je položen na kameni živac. Proteže se u smjeru sjeverozapad – jugoistok, širina mu je 55 cm, dok je dokumentirana dužina 220 cm i sačuvana visina 100 cm (sl. 2). Temelji su izgrađeni od jednoga reda većih kamenih klesanaca postavljenih na prethodno priklesanoj karbonatnoj stijeni (SJ 12) (o prethodno pronađenim segmentima grčke arhitekture u Farosu, vidi: Jeličić Radonić 1995: 87, 97, 104; Kirigin 2004: 75, 77; Jeličić Radonić, Katić 2015; Zojčeski, Buća 2022). S obzirom na malu istraženu površinu ne možemo govoriti o dimenzijama niti obliku objekta jer se zid nastavlja izvan rubova sonde u oba pravca. Uz zid, u ostatku sonde iznad žive stijene definiran je sloj crvenkastoga sedimenta vrlo fine strukture (SJ 9), s

¹ Zahvaljujemo Piju Domines Peteru na komentarima vezanim uz novac.

Sl. 1 Položaj nalazišta na tzv. parceli Lupi u Starome Gradu (podloga: Geoportal DGU; računalna obrada: M. Korić)
Fig. 1 Position of the site on the so-called Lupi plot in Stari Grad (base: Geoportal DGU; computer processing by: M. Korić)

Sl. 2 Završna situacija nalazišta na tzv. parceli Lupi u Starome Gradu (snimio i izradio: E. Visković)
 Fig. 2 Final situation of the trench on the so-called Lupi plot in Stari Grad (photo and made by: E. Visković)

karboniziranim ostacima drva i gareži. Najveća količina keramičkih ulomaka otkrivena je upravo u ovome sloju, a analizirani su primarno sukladno njihovom kontekstu, funkciji i kvantiteti, potom fakturi i stilu.²

Većina ulomaka pripada finom stolnom posuđu, korištenom za serviranje i konzumaciju hrane i pića. Od oblika se pojavljuju različiti tipovi čaša za piće, zdjela i zdjelica, tanjura te enohoja i krater. Kvantitativno, kronološki naglasak stolnoga posuđa jest na periodu 4. i 3. st. pr. Kr. i primarno je klasificiran pod crnopremazanu keramičku vrstu, bez dodatne dekoracije (o crnopremazanoj keramici na istočnome Jadranu, Šešelj 2010: 71–80; Miše 2015: 55–58; Ugarković 2019a: 85–97 i citirana literatura). Izuzetak je ulomak dna zdjele, na kojemu je unutrašnja stijenka ukrašena utisnutim dvostrukim ovulima (T. 2: 26), a kao jedini primjerak oslikane keramike ističe se ulomak vrča svijetlije, ružičaste fakture, vjerojatno enohoje, iz poodmaklog 4. st. pr. Kr., ukrašen u crvenofiguralnom stilu (T. 1: 1). Profilacija prelaska

2 Valja imati na umu i fragmentiranost materijala koji omogućava uspostavljanje tek pojedinih analogija prema dijelovima posuda, a ne čitavih oblika.

vrata u ramena sugerirala bi ovalan oblik tijela, dok je na prednjem dijelu vrata sačuvan dio zone na kojoj se, pomalo neuredno, pojavljuje motiv dvostruke crtice i ovula/kružića. Enohoje s nešto drugačijim inačicama dekoracije na vratu, najčešće atribuirane Alto Adriatico provenijenciji, poznate su iz isejskih grobova (Ugarković 2019b: 14, br. 238b1.1; 17, br. 8.1; 25, br. 65.1; 37, br. 65.1.2; 46, br. 90.1; 69, br. 168.4; općenito o crvenofiguralnoj keramici na istočnom Jadranu: Miše 2015: 43–50; Ugarković 2019a: 58–70), dok je jedan ulomak pronađen nedavnim istraživanjima u gradu Hvaru (neobjavljeno).

Kao i enohoja, krater je zastupljen tek jednim sigurnim ulomkom, čije ga karakteristike smještaju u 4. st. pr. Kr. (T. 2: 15). Ispod kvalitetno crnopremazanoga oboda trokutastoga presjeka, ispod kojega je žlijeb, uočava se fragment sačuvanoga ukrasa, po svemu sudeći listova (za krater iz nasebinskoga konteksta u Farosu: Jeličić Radonić 1995: 94–95, 100, br. 1; Kirigin 2004: 155, 157–158).

Daleko su zastupljenije čaše za piće, vjerojatno skifi ali moguće i neki kantari, i to pretežno nizom ulomaka oboda i dna, čije morfološke varijacije

reflektiraju pojedinačne tipove, razrađeniju kronologiju i podrijetlo. Među njima razlikujemo primjerke s varijacijama blago izvijenoga oboda (T. 1: 2–4) te primjerke s kraćim kosim obodom, čija stijenka tijela može biti ravna ili kosa (T. 1: 5–7), a koji pak analogije pronalaze u primjercima 4. i 3. (ranijeg 2.) st. pr. Kr. (npr. za obod sličan br. 7 vidi Gamberini 2016: 247, 16 – 3. st. pr. Kr.; ili za br. 6 kod Jeličić Radonić 1995: 81, br. 1). Uz to, prisutna je čaša s blago konveksnim obodom i ručkom (T. 1: 8) te posuda/čaša/zdjelica s obodom zadebljanim s vanjske strane (T. 1: 9). Dok su brojni ulomci oboda skifa često nalaženi istraživanjima naseobinskoga konteksta Farosa (vidi: Jeličić Radonić 1995), čaša s jednom ručkom (crnopremazana i obično slikana) zabilježena je regionalno, za sada, samo u Isi i Budvi i to u grobovima kasnoga 4. / početka 3. st. pr. Kr. (Ugarković 2019a: 90). Iako se oblik u različitim radionicama proizvodi od 5. pa sve do 2. st. pr. Kr. najveću popularnost uživa upravo tijekom 4. i 3. st. pr. Kr. (Rotroff 1997: 156; Swift 2018: 719).

Nakon čaša za piće, najčešći su ulomci zdjela/zdjelica različitih oblika među kojima se ističu primjerci s blago proširenim (T. 2: 14) ili izvijenim obodom (T. 2: 16–17), ponekad samo neznatno zadebljanim s vanjske strane (T. 2: 18). Uz to, obod može biti i jednostavan, tek blago naglašen na unutrašnjoj stijenci (T. 2: 19), a uočavaju se i primjerci s konveksnim obodom (T. 2: 20–21). Većina spomenutih tipova prethodno je zabilježena u Farosu (za br. 16. vidi: Jeličić Radonić 1995: 81, br. 6; za br. 17: Migotti 1989: T. 3: 1; za br. 19: Migotti 1989: T. 2: 9; za br. 20: Jeličić Radonić 1995: 81, br. 2–3; 91, br. 4; za br. 21: Jeličić Radonić 1995: 86, br. 3, kontekst kasnog 4. – ranog 3. st. pr. Kr.).

Crnopremazane zdjele s izvučenim obodom jedan su od najpopularnijih, originalno grčkih oblika zdjela u zadnjim stoljećima pr. Kr. čiju proizvodnju, koja se ubrzo proširila diljem Mediterana, možemo u različitim varijantama i radionicama pratiti od 5. do 2. st. pr. Kr. (Rotroff 1997: 158; za slične iz Farosa: Jeličić Radonić 1995: 81, br. 6; 86, br. 5; 93: br. 10–11; iz Visa: Ugarković 2019a: 94; s Paklenih otoka: Ugarković, Konestra 2018: 76).

Jednako se tako jedan od najkorištenijih grčkih oblika tijekom klasičnog i helenističkog razdoblja – zdjele/zdjelice/soljenke s konveksnim rubom – vremenom počeo proizvoditi i diljem Mediterana (serija Morel 2700 – De Mitri, Mauro 2019: 286). Sukladno tome, osim u Farosu (npr. Miše 2005: 37, br. 20, soljenka), primjerci su poznati s više istočnojadranskih nalazišta, npr. s Visa (Ugarković 2019a: 94), iz Trogira (Kovačić 2002: 395, Fig. 18, desno, prve tri odozgo), Stobreča (Ugarković, Konestra 2020: 50, Pl. 1: 6) ili rta Ploča (Šešelj 2010: 85–86), s tim da je oblik izvjesno korišten i među lokalnim zajednicama (npr. u Aseriji: Govorčin, Borzić 2018: 48–49, T. V: 2; na Paklenim otocima: Ugarković, Konestra 2018: 75–76).

Morfološke karakteristike različitih oblika sačuvanih prstenastih dna skifa, vrčeva i zdjela/zdjelica (T. 2: 22–26; 3: 29–35) također indiciraju nešto zastupljeniju dataciju 4. i 3. st. pr. Kr. (bliski primjerci iz

Farosa mogu se pronaći kod: Migotti 1989; Miše 2005; Jeličić Radonić 1995; Kirigin et al. 2002; Kirigin 2004; Visković, Ugarković 2021). Ovdje su također vidljive varijacije koje ukazuju na pojedine stilove radionica/ ruku i/ili kronologiju, pa su tako pojedini primjerci premazani preko čitave vanjske površine, dok neke čaše za piće, pretežno skifi, imaju rezerviranu zonu na prijelazu prema stopi (T. 2: 25; 3: 31–33).

Za serviranje hrane korišteno je nekoliko tipova plićih ili dubljih tanjura s različito elaboriranim obodom, koji su karakteristični za razdoblje 3. i 2. st. pr. Kr. (T. 1: 10–13), a poneki su primjerci prethodno već zabilježeni u Farosu (za br. 10: Jeličić Radonić 1995: 99, br. 4; za br. 12: serija Morel 1647, Morel 1981: 130, najbliži primjer Pl. 27: 1647 a1, etruski proizvod datacije 230./240. g. pr. Kr.; za br. 13: Jeličić Radonić 1995: 76, donja tabla: br. 1). Najmlađi je oblik tanjura s konveksno izvijenim obodom (T. 1: 13) čije analogije možemo naći u različitim keramičkim radionicama od (kraja 3. st.?) početka 2. st. pr. Kr. pa sve do Augustova doba (Morel tip 1312, datacija 170./160. g. pr. Kr.: Morel 1981: Pl. 11: najbližiji 1312f1; Pl. 12: 1313c1; Gamberini 2016: 96–97).

Od ostalih oblika koji pripadaju crnopremazanoj keramičkoj vrsti, možemo spomenuti tri primjerka zatvorenih posudica za ulje. Nisko, trbušasto tijelo, bez stope i s ravnim dnom (T. 2: 27) morfološke analogije pronalazi u primjercima 3. i prve polovice 2. st. pr. Kr. (Rotroff 1997: 172). Uz još jedno ravno dno, sada s blago izraženom stopom (T. 2: 28), koje je blisko primjerku nedavno pronađenom u Farosu u kontekstu groba 4. st. pr. Kr. (neobjavljeno, uvid u materijal) kao i onome iz ulice Vagonj pronađenom s materijalom kasnog 4. (ranog 3.) st. pr. Kr. (Jeličić Radonić 1995: 86, br. 8), prisutan je i ulomak guta od kojega je sačuvan samo izljev (T. 3: 36).

Kontinuitet se reflektira u daleko rjeđim, ali ipak prisutnim primjercima stolnoga posuđa iz kasnijega perioda. Razdoblju poodmakloga 2. ili 1. st. pr. Kr. pripada ulomak ruba tanjura s vertikalnim obodom sivopremazane keramičke vrste (T. 3: 37). Bliske varijante ovoga tipa tanjura spadaju među najpopularnije stolno posuđe za serviranje hrane tijekom navedenoga perioda što je potvrđeno ne samo primjercima iz srednje Dalmacije, poput onih iz Farosa i Ise, već i na nizu lokaliteta duž jadranske obale (Konestra, Ugarković, in preparation, i navedene analogije; Visković, Ugarković 2021: 215, T. 1: 14; za južnoitalsku produkciju Yntema 2005: 26–30, oblik br. 4 i 5).

Sačuvano dno zdjelice sive fature i premaza (T. 3: 38) morfološki je blisko primjercima koji se javljaju u sjevernoitalskoj keramici tankih stijenki i po svoj prilici pripada Fabrikatu C ili D (Schindler Kaudelka 1975: 95–107), odnosno bikoničnim zdjelicama glatkoga ili ukrašenoga (barbotin, utisnuća) gornjeg dijela. Datacija se smješta od sredine do kraja 1. st. pr. Kr. (usp. Tip Angera 3 u Tassinari 2015: 157–158), a široka distribucija obuhvaća i istočni Jadran, pa je oblik poznat i s obližnjih Paklenih otoka (Ugarković, Konestra 2018: 80, kat. br. 91 i ranija literatura).

Od kućanske keramike ističe se primjerak

posude zaobljenog tijela s kosim kraćim obodom, crvenkaste fakture i vidljivim mineralnim primjesama, sa slikanim ukrasom (T. 3: 41). Na sivkasto vanjskoj površini sačuvan je prikaz u vidu horizontalne linije/grane (?) i niza kraćih vertikalnih linija/listića (?) različitih debljina i neuredne izvedbe. Oblici uporabne keramike grublje fakture sa slikanim ukrasom zamijećeni su u prethodno istraženim farskim slojevima 4. i 3. st. pr. Kr., kada je i pretpostavljena njihova lokalna izrada (Kirigin et al. 2002: 247–248). Naš primjerak oblikom podsjeća na stamnoidnu piksidu, a vjerojatno je korišten kao manja posuda za čuvanje pojedinih supstanci.

Među kućanskom keramikom za čuvanje različitih supstanci nalazimo i primjerak unguentarija, kojemu je sačuvana stopa s donjim dijelom tijela (T. 3: 39). Prema uočenim morfološkim karakteristikama, i to prvenstveno nedostatku noge, ovaj primjerak najbliži je tipu 2 vretenastoga unguentarija iz isejskih grobova koji se datira u 3. st. pr. Kr. (Ugarković 2019a: 117–119).

Među ostalim primjercima kućanske keramike korištene za čuvanje/serviranje hrane/pića, izrađene od nešto slabije pročišćene gline i bez premaza, nalazimo stolnu amforu (T. 4: 44), tanjur s kraćim vertikalnim obodom (T. 6: 57) te različite tipove plićih ili dubljih zdjela, tzv. lekana s dvjema ručkama (T. 6: 48–50).

Zastupljeno je i kuhinjsko posuđe odnosno lonci i lopasi. Raspoznajemo lonce crveno-smeđe-narančaste fakture s puno bijelih primjesa i koso postavljenim izvučenim obodom (T. 4: 42–43). Na jednom primjerku slične fakture koso izvučeni obod zadebljan je s obje strane (T. 4: 47). No, ističe se i primjerak ulomka jednostavnog blago ljevkastog oboda lonca izrađen od fakture koja odražava reminiscenciju na željeznodobnu tradiciju (T. 5: 55), kao i profilirani obod vjerojatno lonca (chytre), sivkaste fakture, na koji je nasjeda poklopac (T. 6: 51).

Lopasi, odnosno nešto pliće posude za kuhanje, sačuvani su također nekolicinom primjeraka, na kojima je jasno vidljiv bikonitet posude ispod oboda na koji nasjeda poklopac (T. 4: 45–46; 5: 56). Ostali ulomci rubova kuhinjskoga posuđa, s utorom za poklopac, premali su da bi ih se moglo atribuirati oblicima (T. 6: 52–54). Prethodno su objavljeni pojedinačni oblici (grčkoga) kuhinjskoga posuđa iz Farosa (Migotti 1989: T. 5; Jeličić Radonić 1995: 95, 110–112; Kirigin et al. 2002: 248, 253, Pl. Vc; Visković, Ugarković 2021: T. 20–21, slična dva tipa fakture) i nekih drugih dalmatinskih lokaliteta (za sasu: Ugarković 2019b: 186, 81.1; Palagružu: Miše 2006: 211, br. 7, sl. 3; Rt Ploča: Šešelj 2010: 270–273), međutim ne možemo ih sagledati u široj perspektivi, s obzirom da još uvijek nisu napravljene sistematske studije i analize.

Od uporabnih predmeta ističe se i jedan keramički uteg, okrugloga oblika (promjera oko 6 cm), s elipsastim presjekom i dvije paralelne perforacije (T. 3: 40). U Farosu je prethodno utvrđena značajna količina keramičkoga pribora za izradu tkanine, prvenstveno utega (većinom neobjavljeno), među kojima su i slični primjerci, koji sugeriraju da je tkanje predstavljalo integralni dio kućanskih poslova.

Među primjercima transportnih amfora najbrojniji su obodi vinskih *Korint B* amfora (T. 6: 63–66). Uočavaju se bliske varijacije morfologije oboda, ali su na svim primjercima vidljiva karakteristična rebra ispod oboda, kao i oker-svijetlo smeđa faktura (osnovno o ovom tipu amfori i različitim centrima proizvodnje: Koehler 1978; 1992; Whitbread 1995: 260–261; Göransson 2007: 89–97; Kirigin 2018). Pripisuju se širem krugu nalaza amfora ovoga tipa čija je značajna koncentracija zabilježena u Farosu i hvarskom akvatoriju (npr. Katić 2000: 41–46; 2005; Kirigin 2018: 401–404; Visković, Ugarković 2021), ali su mnogobrojni primjerci zabilježeni i šire, u kontekstu rastuće popularnosti konzumacije vina među različitim istočnojadranskim zajednicama (Borzić 2017; Paraman, Ugarković 2021, i literatura u bilj. 89 i 90). Većina istočnojadranskih primjeraka, kao i naši, pripada kasnijoj varijanti ovoga tipa amfora i datira se od sredine 4. do sredine 3. st. pr. Kr.

S druge strane, primjerak nešto drugačije oblikovanog oboda oker fakture s bijelim primjesama, trokutastog presjeka neravne vanjske površine (T. 7: 67) može se s nešto većom sigurnošću atribuirati prijelaznom tipu prema grčko-italskoj amfori. Uz to prisutna su i tri sužena, zaobljena i blago naglašena dna amfora svijetlo smeđe-okere fakture (T. 7: 68–70), koja iako su fakturom bliska *Korint B* primjercima, nemaju najkласičnije odlike dna takvih tipova amfora, ali generalno govoreći spadaju u taj kronološki krug.

Obod od crvenkaste gline s crvenim primjesama (T. 6: 62) nalazi direktne analogije u pitosima *Pharos* tip 1 prema B. Kiriginu (Kirigin 2017: 56), koje se može povezati s tzv. *Attic neckless* pitosima datiranim od 5. pa sve do 2. st. pr. Kr. i čest su nalaz u Farosu, gdje se moguće javljaju od samoga osnutka grada (Kirigin 2016: 188; 2017 s ranijom literaturom).

Rimska faza: arhitektura i pokretni materijal (SJ 2, 4–5, 7–8)

Zatečena situacija sugerira da se u rimskom periodu nastavlja s upotrebom objekta, bez većih preinaka arhitekture, odnosno jedini novi element jest SJ 10 – nadogradnja nedefinirane funkcije na zid SJ 16. Crvenkasti sediment (SJ 5), definiran je u sjevernom dijelu sonde i sadržavao je brojne nalaze datirane u rimski period. Od spomenute nadogradnje u južnom dijelu sonde sačuvan je jedan red od tri pravokutna kamena većih dimenzija, bez temelja, vjerojatno povezan s nastankom tamnosmedeg sedimenta SJ 2. U sjeverozapadnom dijelu sonde, na istoj razini kao i SJ 2, dokumentiran je sloj gareži (SJ 4), vjerojatno istovremenog postanka.

Unutar nalaza iz sloja SJ 5 finom stolnom posuđu pripada nekoliko ulomaka italske sigilate – rub zdjelice *Conspectus 8* (T. 7: 71), datirane od ranog augustovskog razdoblja do prijelaza era (Ettlinger et al. 1991: 66), vjerojatno u padskoj produkciji te manji ulomak rebra *Conspectus 34* (Ettlinger et al. 1991: 112, T. 31) (T. 7: 72), koji datira od kasnog tiberijevskog razdoblja do Flavijevaca, a

rijetko se javlja i kasnije. Ulomak iz Staroga Grada mogao bi pripadati aretinskoj/etrurskoj, odnosno kasnoitalskoj produkciji. Tri ulomka istočne sigilate B (ESB) (T. 7: 73–74; 8: 75) pripadaju Formi 60 prema J. W. Hayesu (Atlante I, 1981: 64, T. XIV), datiranoj od 50./60. do 150. godine (za isti oblik prethodno iz Farosa: Jeličić Radonić 1995: 96–97). U kategoriju finoga stolnoga posuđa smještaju se i dva ruba koji moguće pripadaju tzv. *mugs* ili *boccalini ad orlo a collarino* (T. 8: 76–77), odnosno šalicama koje pripadaju egejskoj/istočnomediteranskoj proizvodnji (Hayes 1983: 107; Ladstätter 2010: 185–186; Donat 2017: 227–228). U ovom se slučaju oba ulomka ne smještaju precizno u Haysovu tipologiju iz Dionysos vile u Knosu, već pripadaju nekoj od inačica bez zadebljanoga prijelaza ruba prema ramenu kakve su identificirane na primjer u Efezu ili Akvileji (Ladstätter 2010: 185–186, T. 84: A–K 410–423, vidi i za distribuciju, tipologiju i provenijenciju; Donat 2017: 227–228; slično i u Naroni s datacijom u 1. – 2. stoljeće, vidi Topić 2004: kat. br. 342–345). S obzirom da su se ulomcima iz sonde Lupi sačuvali samo rubovi, teško je odrediti točnu tipologiju posuđa (usp. Ladstätter 2010: 185–186), stoga je datacija nužno šira i obuhvaća razdoblje kraja 1. – 3. stoljeća.

Afričko crvenopremazano posuđe u SJ 5 javlja se tipom Hayes 14A iz sredine 2. stoljeća (Hayes 1972: 39–40, Fig. 6) (T. 8: 78) od kojeg se sačuvaio dobar dio gornjeg dijela posude, ali moguće i jedno dno (T. 8: 79). Dno (T. 8: 80) također bi moglo pripadati tomu tipu, no s obzirom na male dimenzije ulomka teško ga je definirati sa sigurnošću. Haysovom tipu 31 po svoj prilici pripada ulomak ruba (T. 8: 81), koji bi stoga datirao u razdoblje prve polovice 3. stoljeća (Hayes 1972: 52–53, Fig. 9).

Afričkom kuhinjskom posuđu moguće je pripisati nekoliko ulomaka ruba kaserole Hayes 23B (T. 8: 82–83) te više primjeraka tipološki različitih poklopaca. Iako se oblik javlja u 2. stoljeću, ulomak T. 8: 82 mogao bi pripadati inačici iz prve polovice 3. stoljeća, dok bi T. 8: 83 mogao biti kasniji, čak s datacijom u 4. stoljeće (Bonifay 2004: 211, Fig. 112). Poklopci pripadaju tipovima Hayes 185 / Culinaire (B) Type 9C (T. 8: 84, 86), Hayes 196 / Culinaire (C/A) Type 11A (T. 8: 85) i Hayes 182 / Culinaire (B) Type 6C (T. 8: 87) datiranim od polovice 2. do ranog/polovice 3. stoljeća, odnosno u 3. stoljeće (Bonifay 2004: 217–219, 221, 225–227).

Kućanskom posuđu pripada nekoliko ulomaka rubova, dna i drški mahom svjetlije i pročišćene fature (T. 9: 89–94). Rub posude (T. 9: 93) nalazi analogije u Akvileji (Mian 2017: 171, Fig. 11: 2) unutar repertoara vrčeva široke datacije (republikansko doba – kasna antika). Rub (T. 9: 89), iako većih dimenzija, mogao bi također pripadati nekoj inačici vrča ili boce čija bi datacija obuhvaćala razdoblje 1. – 2. stoljeća (npr. Della Porta et al. 1998: 194, T. CXVIII; Riccobono 2007: 96–97, T. 19: 11). O ostalim ulomcima teško je donositi detaljnije zaključke s obzirom na nekarakterističnu morfologiju i/ili male dimenzije. Valja, međutim, još izdvojiti ulomak dna velikoga promjera i debljine stijenke (T. 9: 94) koje bi

moglo pripadati posudi za pohranu, odnosno nekom obliku pitosa, no za njega nisu pronađene analogije.

Kuhinjsko se posuđe uglavnom javlja s različitim oblicima lonaca. Tip T. 9: 95 nalazi analogije u Tiluriju i Naroni, s datacijom od 1. do 3. stoljeća (Topić 2004: kat. br. 47; Šimić-Kanaet 2010: T. 148–149), slično kao i T. 9: 96 i 98 (Topić 2004: kat. br. 16–17, 42). Egejskom kuhinjskom posuđu, tipu lonaca Hayes 2 (Hayes 1983: 105–106) s datacijom u kasno 1. – 3. stoljeće pripadaju T. 10: 99–100.

U kuhinjsko ili kućansko posuđe nešto ranije datacije smješta se zadebljani rub zdjele/lekane (T. 8: 88), kakve su prisutne u SJ 9 (vidi gore, T. 5: 49), stoga bismo ga ovdje mogli smatrati rezidualnim.

Vjerojatno amfori tipa Dressel 6b, datiranoj u 1. i 2. stoljeće (Borzić 2020: 133–135 s ranijom literaturom), pripada rub T. 10: 101, dok bi se dno T. 10: 102 i ručka T. 10: 103 mogli pripisati različitim inačicama jadranskih amfora ravnoga dna, vjerojatno italske proizvodnje, a rub T. 10: 104 mogao bi pripadati potonjoj klasi ili pak većem kućanskom vrču. Slično je moguće reći i za posudu T. 10: 105 (usp. npr. Borzić 2020: 89–90, T. 51). Ulomak ručke T. 10: 106 teško je preciznije definirati, no prema fakturi mogao bi pripadati hispanskoj proizvodnji.

Osim dijelova posuđa, otkriveni su ostaci jedne svjetiljke ukrašene kanelurama.

Kamenici su nalazi zastupljeni samo s tri tesere,³ koje su vjerojatno pripadale mozaiku. S obzirom na izrazito malu količinu nalaza, nije moguće tvrditi da je u blizini postojao mozaik već su tesere vjerojatno sekundarno dospjele na istraživanu poziciju.

USJ5 pronađena je i većina staklenih ulomaka (sveukupno osam), i to četiri ulomka ruba, dva dna te dva ulomka tijela. Jedan ulomak pripada koničnoj zdjelici s kanelurom ispod ruba, kakve su se proizvodile od 2. – 1. st. pr. Kr. (T. 13: 125) (Lazar 2003: 34, Fig. 2.11; nalazi analogije i u Bakru, Gregl, Lazar 2008: T. 4: 5, 7–10). Dva ulomka pripadaju zdjelicama s horizontalno izvučenim rubovima, od kojih je jedan ujednačene debljine,⁴ a drugi zadebljan (T. 13: 126, 128) – prva inačica datira od sredine 1. te kroz 2. stoljeće, dok je druga tipična za 2. stoljeće (Korošec 2004: sl. 2: 9; Gregl, Lazar 2008: 54–55). Ulomak prema gore savijenoga ruba (T. 13: 129), iako slabo sačuvan i stoga teško odrediti, mogao bi pripadati unguentarijima tipa Isings 82 (tzv. *candlestick unguentarium*) ili 84 (tzv. Merkur bočice) datiranim u 2. i 3. stoljeće (Isings 1971: 9, Fig. 1: 10; Lazar 2003: 173–174; Gregl, Lazar 2008: T. 16: 1–2; 18: 2, 7–8) ili pak nekoj drugoj inačici po svemu sudeći boce, nešto ranije datacije (1. – 2. stoljeće) (npr. Isings 50b ili Lazar 6.3.3., vidi Isings 1957: 66–67; Lazar 2003: sl. 43: 6.3.2, 6.3.3; Buljević 2010: T. 4: 4; 2017: kat. br. 76; 2021: Pl. 1: 8, 10). Ulomak stijenke (T. 13: 132) mogao bi pripadati poluloptastoj zdjelici Isings 12 (ili tzv. *Hofheim*) s urezanim linearnim ukrasom na okomitom dijelu stijenke i široko

3 Tri kamene i jedna keramička tesera potječu iz sloja SJ 5.

4 Slični primjerci otkriveni su u Saloni (Buljević 2016: kat. br. 776–778).

datiranoj u 1. stoljeće (Isings 1957: 27–30). Oblik je čest na gornjem Jadranu (npr. Mandruzzato 2007) ali i u Dalmaciji (npr. Buljević 2002: 168, kat. br. 12–13; 2017: kat. br. 141–144). Zbog fragmentiranosti nije moguće odrediti kojim oblicima posuda su pripadala prikupljena dna, od kojih je jedno blago konkavno, a drugo stoji na prstenastoj nozi (T. 13: 130–131).

Od ostalih nalaza, valja spomenuti i cjelovito sačuvani zasun brave s četvrtastom pločicom s devet rupa (T. 13: 134). Predmet standardne rimskodobne tipologije (lat. nazvan *claustra*) pripada bravi „na dvostruko guranje“ ili pomicanje (Giovannini, Tasca 2016: 103; Cabiale 2021: 16–17, Fig. 9) te nalazi dosta bliske analogije u srednjoj Dalmaciji, na primjer u nekropoli na Lori (druga polovica 1. – 2. stoljeće, Buljević 2010: 123, sl. 36) i u Tiluriju (Šeparović 2003: T. 6: 7), ali i šire (npr. Iasos: Cabiale 2021: 16–17, Fig. 9; teritorij San Vita al Tagliamento: Giovannini, Tasca 2016: 103–104, Fig. 10.D.1–7; Colchester: Crummy 1983: 124, Fig. 136; Korint: Davidson 1952: T. 71: 1003; Delos: Déonna 1938: 250–251, Fig. 289 i dr.). Osim toga, pronađeni su i amorfnu ulomci olova.

U ostatku sonde, ispod sloja gareži (SJ 4), dokumentiran je sloj bež-sivog sedimenta (SJ 7) koji je sadržavao nekoliko metalnih nalaza (brončani ulomci igle i trna fibule) i jednu perlu, a na istoj je dubini utvrđen i povezan sloj crvenkastog sedimenta (SJ 8) pomiješanog sa žbukom i ostacima kućnog lijepa. Sloj je sadržavao malu količinu ulomaka keramičkih posuda, među kojima ponovo prevladavaju ulomci amfora i grube keramike. Uz njih, otkrivena je nekolicina ulomaka egejske kuhinjske keramike dok je fina keramika zastupljena s ulomcima sigilate (moguće dno ES B Haysove Forme 60, vidi gore), sivopremazane i crnoprermazane keramike, uz jednu teseru.

Keramički materijal u sloju SJ 2 pripada različitim klasama i vrstama – amforama, kućanskom, finom stolnom i kuhinjskom posuđu. Najraniji, i vjerojatno rezidualni, jest nalaz ulomka rubapitosa (T. 11: 107), kojeg je moguće usporediti s Pharos II tipom prema B. Kiriginu, datiranom nešto kasnije u odnosu na gore spomenuti Tip 1 (Kirigin 2016: 188–189; 2017: 57). Ostali nalazi smještaju se unutar ograničenoga vremenskog razdoblja od Flavijevaca do sredine 3. stoljeća (uz moguće nešto kasniju pojavnost pojedinih tipova). Unutar finoga stolnoga posuđa izdvaja se zdjelica italske sigilate *Conspectus 36* (T. 11: 108), vjerojatno padske proizvodnje, datirana od Tiberija do kraja 1. stoljeća (Ettlinger et al. 1991: 114, T. 32). Ulomak dna posude s crvenim premazom (T. 11: 109) mogao bi pripadati keramici tankih stijenki, no nekarakterističnost sačuvanoga dijela posude onemogućava preciznije analogije. Ipak, datacija ne bi trebala znatno odskakati od one prethodnoga ulomka. Kasnije su posude koje pripadaju afričkom crvenoprermazanom posuđu, odnosno cjelovitije sačuvani ulomak Hayes 9A zdjelice (T. 11: 110) datirane od kraja 1. do u drugu polovicu 2. stoljeća (Hayes 1972: 35–37, Fig. 4; za isti tip zdjelice iz Farosa, Jeličić Radonić 1995: 97, br. 3) i dno (T. 11: 111) koje bi moglo pripadati tipovima 14 ili 14/17 iz 2. – 3.

stoljeća (Hayes 1972: 39–43, Fig. 6). Oba je moguće pripisati kartaškoj A fakturi (Atlante I, 1981: 14).

Kuhinjsko je posuđe zastupljeno egejskim i afričkim oblicima. U prvu se skupinu smješta rub vjerojatno lonca (T. 11: 112), koji pripada Haysovom tipu 2 (Hayes 1983: 105–106) i datira od kasnog 1. do u 3. stoljeće. Istovjetnoj produkciji i dataciji mogao bi pripadati i ulomak ručke poklopca T. 11: 113. Afričkom kuhinjskom posuđu pripada stijenka kaserole Hayes 23(B?) (T. 11: 114) datirane od polovice 2. do ranog 3. stoljeća (Bonifay 2004: 211) i rub poklopca (T. 11: 115) tipa Hayes 185 / *Culinaire* (B) Type 9C (Bonifay 2004: 221), gotovo istovjetnih kronoloških odrednica. Potonjem tipu i varijanti po svoj prilici pripada i ulomak T. 11: 116 s vrlo dobro vidljivim linijama tzv. *politure a strisce* (Bonifay 2004: 221, Fig. 118: 7–8).

Amforama 1. i 2. te eventualno 3. stoljeća pripadaju ulomak ručke moguće Forlimpopoli amfore (T. 12: 117) te ulomak ručke i ramena Dressel 2-4 amfore (npr. Hayes 1983: 150, Fig. A53–64), moguće egejske/istočnomediteranske produkcije (T. 12: 118).

Nekoliko ulomaka dna kućanskoga (?) posuđa (T. 12: 119–120) nije bilo moguće detaljnije determinirati. U sloju su pronađena i dva koštana predmeta (T. 12: 121–122) – moguće stilus (usp. npr. Gostenčnik 2001: Fig. 3: 31–35) i igla. Koštani stilusi obično se smještaju u ranorimsko razdoblje, preciznije, do kraja 1. stoljeća, iako im se paralele mogu pronaći već kroz helenističko razdoblje (Gostenčnik 2001: 384; Wili 2021: 33).

Kronološki vrlo sličan materijal nalazi se i u sloju SJ 4. Ističu se egejski lonac već spomenutoga Hayes tipa 2 (Hayes 1983: 105–106) (T. 12: 123) te trolisni rub vrča – kuhača Hayes tip 1 (Hayes 1983: 106–107) (T. 12: 124), čiju bi dataciju trebalo smjestiti u 2. i 3. stoljeće (Warner Slane 1990: 102–104).

Prema navedenim nalazima u SJ 2 i SJ 4 kraj korištenja ovoga prostora ne bi trebalo smještati znatno nakon 3. stoljeća.

Arheozoološka analiza

Metodologija

Za anatomsku i taksonomsku determinaciju arheozoološkog materijala domaćih i divljih životinja korištena je privatna komparativna zbirka i relevantna literatura (Hillson 1992; Schmid 1972). Prilikom specifičnog određivanja ostataka ovaca i koza korišteni su morfološki kriteriji prema Zeder i Lapham (2010). Zbog nedostatka morfoloških značajki, kosti svinje (divlje i domaće) generički su pripisane rodu svinja (*Sus* sp.). Faunalni ostaci koji nisu mogli biti preciznije određeni raspoređeni su u skupine po veličini tijela životinje: veliki unguhati (skupina 5), velike zvijeri i srednji unguhati (skupina 4), srednje zvijeri i mali unguhati (skupina 3), životinje veličine zeca do male zvijeri (skupina 2) (Miracle, Pugsley 2006). Relativna životna dob u trenutku smrti određena je prema srastanju epifiza (Silver 1969; Reitz, Wing 1999) i dentalnim karakteristikama (Hillson 1986). Parametri za metrijske analize preuzete

su iz Driesch (1976), a pri mjerenjima je korištena pomična mjerka. Za prikaz zastupljenosti pojedinih taksonomskih kategorija korištene su sljedeće kvantitativne analize: najmanji broj određivih uzoraka (NISP), najmanji broj elemenata (MNE) i najmanji broj jedinki (MNI)⁵ (Lyman 1994). Tafonomske promjene pregledane su makroskopski (Fernández-Jalvo, Andrews 2016), pri čemu je korištena ručna lupa s uvećanjem do 10 puta. Na analiziranim kostima bilježeni su tragovi modifikacija (mehaničko-kemijska, nagorjelost, tragovi animalnog djelovanja) s naglaskom na tragove rezanja prema Seetah (2006; 2018), dok su tafonomske modifikacije na ljušturama mekušaca bilježene prema Claassen (1998).

Rezultati

Ukupan broj prikupljenih životinjskih kostiju, zuba i ljuštura iz cijele sonde je 104, od čega su 96 ostaci sisavaca (*Mammalia*), dva fragmenta pripadaju pticama (*Aves*), dok preostalih 6 mekušcima (*Mollusca*). Uzorci su prikupljeni iz dvije stratigrafske jedinice, od kojih je SJ 5 pripisana ranorimskoj, a SJ 9 grčkoj fazi. U grčkoj fazi pronađen je nešto veći broj uzoraka (55,1 %), dok je u rimskoj njih 44,9 %. Uzorci su vrlo dobro sačuvani, što se odrazilo na broj određivih uzoraka koji u rimskoj fazi iznosi 81,8 % prikupljenih uzoraka, a u grčkoj visokih 88,9 %. Ukupna težina pregledanih uzoraka je 1612,2 kg, od čega na SJ 5 otpada 727,5 g, a na SJ 9 836,8 g.

5 U daljnjem tekstu biti će korištene kratice (NISP, MNE, MNI).

Taksonomska zastupljenost

Vidljivo je kako se taksonomski sastav grčke (SJ 9) i rimske (SJ 5) faze razlikuju. Prema broju određivih uzoraka, u grčkoj fazi najzastupljenija je divlja vrsta, jelen (*Cervus elaphus*), a slijede domaće govedo (*Bos taurus*) i ovikapridi (*Ovis/Capra*) te svinja (*Sus sp.*). Na začelju je još jedna divlja vrsta, lisica (*Vulpes vulpes*) (tab. 1). U rimskoj fazi prikupljeno je najviše ostataka domaćeg goveda (*Bos taurus*), zatim svinja (*Sus sp.*), ovikaprda (*Ovis/Capra*), a na začelju je, kao i u grčkoj fazi, divlja vrsta, zec (*Lepus europaeus*) (tab. 1).

Govedo (*Bos taurus*) najzastupljenija je vrsta u ranorimskoj fazi (NISP: 12; MNE: 4; MNI: 1) i druga najzastupljenija u grčkoj (NISP: 5; MNE: 3; MNI: 1). Kostii ove domaće životinje dobro su očuvane, iako dosta fragmentirane. No, unatoč tome, vidljivo je kako su u obje stratigrafske jedinice očuvane najčešće duge kosti uz dodatak zdjelice (dio crijevne kosti) i kalkaneusa (tab. 2). Svi prikupljeni ostaci dugih kostiju⁶ i kalkaneusa pripadali su životinjama odrasle dobi.

Ovca i/ili koza (*Ovis/Capra*) domaća je životinja zastupljena u obje stratigrafske jedinice, iako slabije u rimskoj fazi (NISP: 1; MNE: 1; MNI: 1) u odnosu na grčku (NISP: 5; MNE: 1; MNI: 1). U SJ 9 ostali su sačuvani dijelovi lopatice, nadlaktične kosti te goljenične kosti, dok je u SJ 5 određen samo fragment goljenične kosti (tab. 2). Ipak, na jednom cjelovito sačuvanom astragalusu iz ove stratigrafske jedinice bilo je moguće odrediti kako se radi o ovci (*Ovis aries*).⁷

6 Na kojima je bilo moguće ustanoviti dobnu skupinu.

7 Nije dio NISP, MNE i MNI vrijednosti za ovcu i/ili kozu.

Vrsta / Taxon	SJ 9			SJ 5			Ukupno / Total	
	NISP	%	MNI	NISP	%	MNI	NISP	%
Mammalia								
<i>Bos taurus</i>	5	9,3	1	7	18,4	1	12	13,1
<i>Cervus elaphus</i>	6	11,1	1	-	-	-	6	6,5
<i>Sus sp.</i>	4	7,4	1	3	7,9	1	7	7,5
<i>Ovis aries</i>	-	-	-	1	2,6	1	1	1,1
<i>Ovis/Capra</i>	5	9,3	1	1	2,6	1	6	6,5
<i>Vulpes vulpes</i>	1	1,8	1	-	-	-	1	1,1
<i>Lepus europaeus</i>	-	-	-	1	2,6	1	1	1,1
Kategorija prema veličini tijela / Category according to body size								
skupina 5 / category 5	10	18,4	-	9	23,8	-	19	20,6
skupina 4 / category 4	5	9,3	-	3	7,9	-	8	8,7
skupina 3 / category 3	6	11,1	-	11	28,9	-	17	18,5
skupina 2 / category 2	6	11,1	-	-	-	-	6	6,5
<i>Aves</i>	-	-	-	2	5,3	-	2	2,2
Molluscs								
<i>Hexaplex trunculus</i>	3	5,6	1	-	-	-	3	3,3
<i>Mytilus galloprovincialis</i>	3	5,6	2	-	-	-	3	3,3
Ukupno / Total	54	100	5	38	100	5	92	100

Tab. 1 Taksonomska zastupljenost prikazana kroz broj određivih uzoraka (NISP) i minimalan broj jedinki (MNI) prema razdobljima; ranorimska faza (SJ 5), grčka faza (SJ 9) (izradila: A. Barbir)

Tab. 1 The taxonomic representation shown as the number of identifiable samples (NISP) and the minimum number of individuals (MNI) by phases; the early Roman phase (SJ 5), the Greek phase (SJ 9) (made by: A. Barbir)

	Element Taxon	maxilla	mandibula	scapula	humerus	radius	ulna	metacarpalia	os coxa	femur	tibia	metatarsalia	calcaneus	astragalus
SJ 9	<i>Bos taurus</i>						1					1	1	
	<i>Cervus elaphus</i>		1			1				1		1		
	<i>Sus sp.</i>	1								1			1	
	<i>Ovis / Capra</i>			1	1						1			
	<i>Vulpes vulpes</i>				1									
SJ 5	<i>Bos taurus</i>							1	1	1	1			
	<i>Sus sp.</i>				1					1			1	
	<i>Ovis aries</i>													1
	<i>Ovis / Capra</i>										1			
	<i>Lepus europaeus</i>				1									

Tab. 2 Minimalan broj elemenata (MNE) prema vrstama i stratigrafskim jedinicama (izradila: A. Barbir)

Tab. 2 The minimum number of elements (MNE) by species and stratigraphic units (made by: A. Barbir)

Svinja (*Sus sp.*) je izdvojena iz obje stratigrafske jedinice u sličnom broju (SJ 9 – NISP: 4; MNE: 3; MNI: 2; SJ 5 – NISP: 3; MNE: 3; MNI: 1). U SJ 5 pronađene su uglavnom duge kosti (humerus, femur), dok su u SJ 9 izdvojeni dio gornje čeljusti i femur, a u obje stratigrafske jedinice pronađen je kalkaneus (tab. 2). Ove ostatke moguće je pripisati adultnim jedinkama, dok je proksimalni dio kalkaneusa u fazi srastanja, što govori u prilog subadultne jedinke.

Najveći dio divljih vrsta čine ostaci jelena (*Cervus elaphus*) koji je prisutan samo u grčkoj fazi (SJ 9) (NISP: 6; MNE: 4; MNI: 1) i to s dijelovima mandibule s molarima i pretkutnjacima, palčanom i bedrenom kosti te kalkaneusom (tab. 2). Na temelju osteoloških i dentalnih pokazatelja, moguće je ostatke pripisati odrasloj jedinci. Druge dvije divlje vrste zastupljene su samo s po jednom kosti. Nadlaktična kost jedini je pokazatelj zeca (*Lepus europaeus*) (NISP: 1; MNE: 1; MNI: 1) koji je pronađen u SJ 5 i lisice (*Vulpes vulpes*) iz SJ 9.

Preostali dio anatomske odredive kostiju koji nije mogao biti taksonomski determiniran smješten je u četiri kategorije prema veličini tijela životinje. Ovi ostaci čine 63,9 % svih pronađenih sisavaca u SJ 5 i 56,3 % sisavaca iz SJ 9. Skupinu 5 čine životinje veličine velikih ungulata, koja je ujedno i najbrojnija s ukupno 19 ostataka. U SJ 5 većinu ostataka iz ove kategorije čine dijelovi trupa (NISP: 8), odnosno fragmenti rebara, ali i jedan fragment duge kosti (NISP: 1). Ostaci iz SJ 9 koji su pripisani ovoj skupini podijeljeni su na fragmente dugih kostiju (NISP: 5), rebara (NISP: 4) i kralješka (NISP: 1). Ovi ostaci vrlo vjerojatno pripadaju domaćem govedu jer je to jedina evidentirana vrsta ove skupine u sondi.

Skupina 4 obuhvaća životinje veličine srednjih zvjeri i malih ungulata i u sondi je zastupljena s osam fragmenata dugih kostiju. Ostaci iz SJ 5 vjerojatno pripadaju svinji, dok su primjerci iz SJ 9 mogli biti dio svinje i jelena.

Skupinu 3 čine životinje veličine srednjih zvjeri i malih ungulata,⁸ a čiji su ostaci u sondi drugi po zastupljenosti (tab. 1). Najbrojniji ostaci u SJ 9 (NISP: 6) četiri su fragmenta dugih kostiju te po jedan fragment rebra i kralješka. U SJ 5 (NISP: 11) šest je fragmenata dugih kostiju, a pet fragmenata rebara. Navedeni ostaci mogli bi biti dio ovikaprda, što bi djelomično objasnilo njihov relativno mali udio u obje stratigrafske jedinice.

Skupina 2 (životinje veličine zeca i malih zvjeri) najslabije je zastupljena sa samo šest fragmenata iz SJ 9 i svi ostaci pripadaju fragmentima rebara. Iako je u SJ 9 pronađen fragment kosti lisice, nisu isključene druge manje zvjeri ili zec.

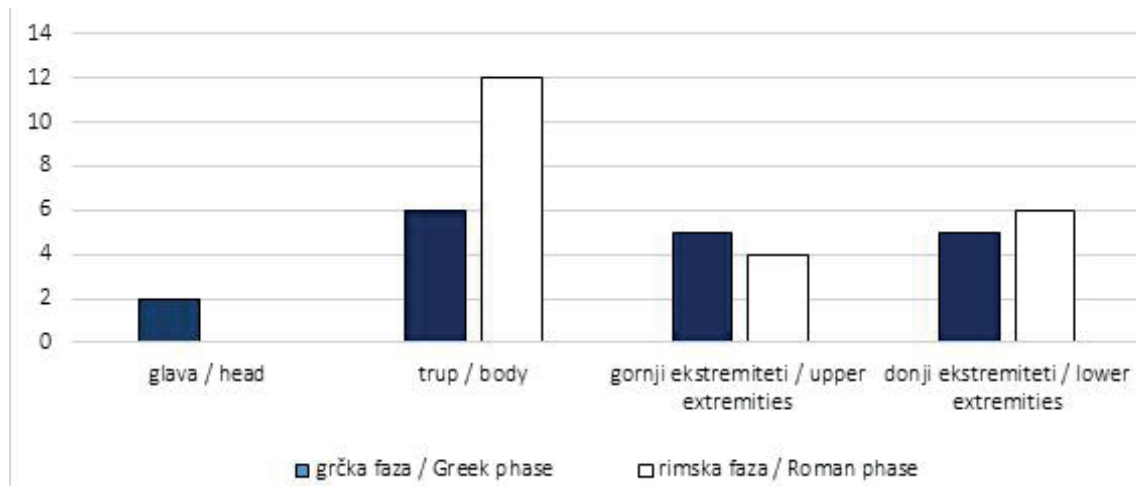
Tafonomija

Mehaničko-kemijska oštećenja nastaju uslijed izloženosti djelovanju atmosferilija i biogenih faktora, a zastupljeni su na 42,7 % svih pronađenih sisavaca. Gledajući prema taksonima i skupinama, veće životinje (govedo i skupina 5; svinja, jelen i skupina 4) ima veću zastupljenost oštećenja (od 41 % do 83 %), koja opada prema skupini 2 (16,6 %), dok lisica i zec nemaju takvih oštećenja. Na primjercima malakofaune vidljiva su mehanička oštećenja. Svi primjerci kvrgavog volka (*Hexaplex trunculus*) imaju tragove abrazije, no bez tragova antropogenog ili drugog predatorskog utjecaja. Jedan je primjerak cjelovit, dok su druga dva vrlo fragmentirana. Tri fragmenta dagnje (*Mytilus galloprovincialis*) su oštećena. Jedan je ostao sačuvan kao neodredivi dio ljuštare spomenute vrste, dok je na druga dva ostao sačuvan umbo. Periostrakum je djelomično dobro očuvan, a rubovi imaju tragove recentnog lomljenja.

Kosti s tragovima gorenja slabo su zastupljene.

⁸ U ovoj skupini je fragment kosti koji je trenutno pod analizom. Na fragmentu je vidljivo koštano bujanje koje otežava taksonomsku determinaciju.

Sl. 3 Zastupljenost različitih dijelova tijela u arheozoološkom skupu prema fazama: grčka faza – NISP 19, 1 nije primjenjiv; ranorimska faza – NISP 24; 2 nisu primjenjiva (fragменти dugih kostiju koje nije moguće pobliže anatomski odrediti) (izradila: A. Barbir)
 Fig. 3 Representation of different body parts in the archaeozoological assemblage by phases: the Greek phase – NISP 19, 1 not applicable; the early Roman phase – NISP 24; 2 not applicable (fragments of long bones that cannot be anatomically determined) (made by: A. Barbir)

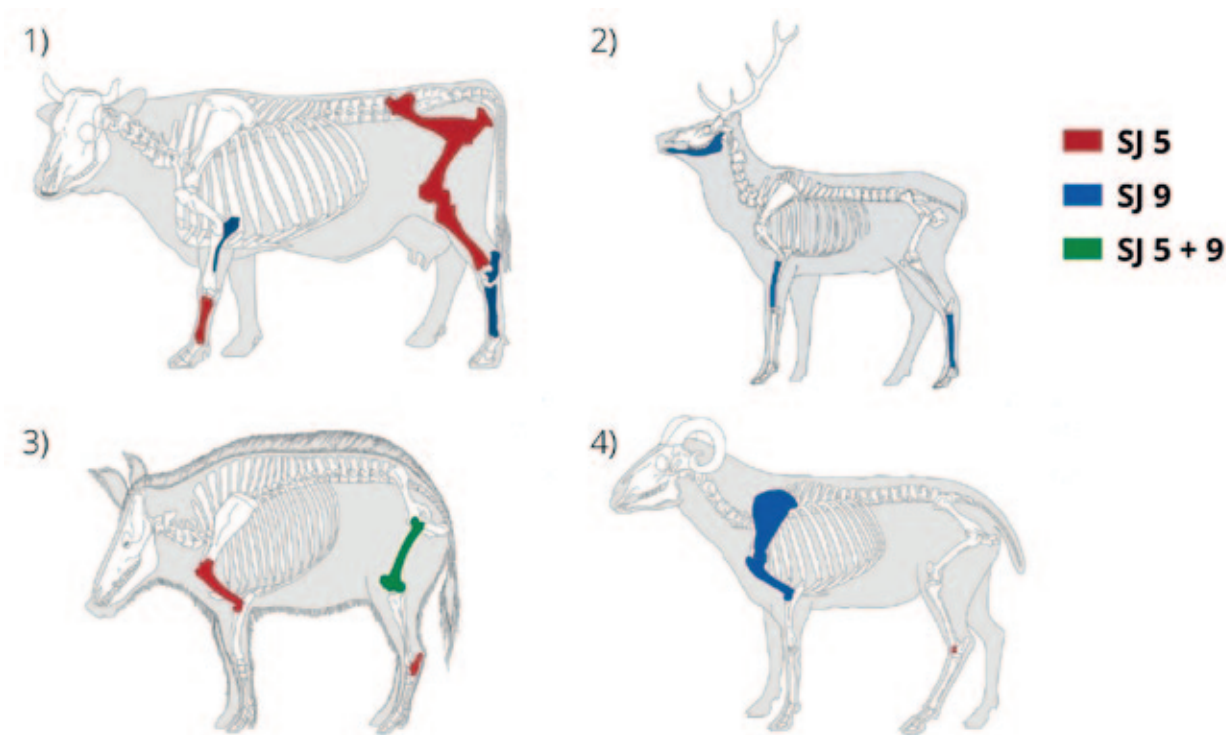
U ranorimskom sloju jedan fragment zdjelice ima tragove djelomične nagorenosti, dok su u obje stratigrafske jedinice zastupljeni neodređeni fragmenti rebara i dugih kostiju iz svih skupina koji imaju takve tragove (SJ 9 – NISP: 6; SJ 5 – NISP: 8).

Tragovi rezanja pokazatelj su antropogenih modifikacija, odnosno mesarske prakse kojom dolazi do komadanja trupa i odvajanja mesa od kostiju. Takvi urezi i zasijecanja vidljivi su na 51,2 % (NISP: 43) kostiju sisavaca. Usporedba zastupljenosti tragova rezanja po fazi u odnosu na ukupan broj ostataka koji imaju takve tragove pokazala je veću mesarsku aktivnost u ranorimskoj fazi gdje 55,8 % (NISP: 24) ima tragove mesarenja, u odnosu na grčku fazu s 44,1 %. Uspoređujući zastupljenost različitih dijelova tijela (glava, trup, gornji i donji ekstremiteti) prema razini hranjivosti (Binford 1978), vidljiva je razlika u njihovoj zastupljenosti u pojedinoj fazi. U grčkoj fazi zastupljene su sve kategorije, a manju prednost ima kategorija visoke nutritivne važnosti, kosti trupa (rebra), dok su kosti gornjih ekstremiteta, nutritivno bogatije kategorije, i kosti donjih ekstremiteta, nutritivno slabije kategorije, izjednačeni. Kostii glave, kao kategorije niže hranjivosti, najslabije su zastupljene. S druge strane, u ranorimskoj fazi ističu se kosti trupa. Prema razini hranjivosti suprotstavljene kategorije gornjih i donjih ekstremiteta slično su zastupljene (sl. 3).

Tragovi rezanja na govedu (sl. 4) (i skupini 5) prisutni su na 60% kostiju (od čega 40% u ranorimskoj fazi), a vidljivi su na dugim i metapodijalnim kostima te rebrima. Na dugim kostima (posebno na bedrenoj kosti) zabilježeni su tragovi u obliku više paralelnih kratkih ureza koji indiciraju filetiranje i struganje mesa s kostiju. Odsječeni krajevi vidljivi su na nekoliko primjeraka rebara, a takvi tragovi ukazuju na dodatno komadanje rebara s mesom na manje dijelove. Na rebrima su prisutni i tanki urezi koji upućuju na odstranjivanje mesa s kostiju, a koji su, moguće, nastali prilikom jela. Jelen, svinja (sl. 4) i skupina 4

imaju tragove rezanja na 57,2 % kostiju, od čega 33,3 % dolaze iz grčke faze. Kratki urezi su zabilježeni na gornjim dijelovima udova (nadraklična i bedrena kost) što je moglo biti rezultatom odstranjivanja mesa s kostiju. S druge strane, urezi su zabilježeni oko zglobnih površina (svinja), što može upućivati na komadanje mesa, dok tragovi na čeljusti (jelena) mogu ukazivati na otklanjanje kože. Među ovikapidima (sl. 4) i skupinom 3 nešto manji broj (41,6 %) kostiju ima tragove rezanja, od čega 25 % ostataka dolazi iz rimskog sloja. USJ 5 najzastupljenija su rebra, od kojih nekoliko ima odsječene krajeve. Pored njih je i astragalus ovce s tragovima rezanja. U SJ 9 tragovi su zabilježeni na elementima visoke hranjivosti (lopatica, nadlaklična kost, rebro i bedrena kost). Od manjih životinja, tragovi rezanja zabilježeni su na humerusu zeca i na nekoliko rebara iz skupine 2.

Arheozoološka analiza grčke i rimske faze ukazuje na iskorištavanje domaćih i divljih životinja za potrebe prehrane lokalne populacije. S obzirom na skroman uzorak, teško je pretpostavljati važnost pojedinih taksona i preciznije mesarske prakse. Ipak, vidljivo je da su domaće životinje bile osnovni izvor mesa, no tragovi rezanja na jelenu iz grčke faze i zecu iz rimske indiciraju kako su divlje životinje u oba razdoblja imale svoje mjesto u lokalnoj kuhinji. U obje faze dominantni su višestruki kratki plitki i dublji urezi, prema čemu se može pretpostaviti kako su tragovi mesarenja nastali korištenjem sječiva i sjekirice (Seetah 2006). Ambiciozno je pokušati zaključiti iz ovog skupa nalaza koji tip mesarenja se izvodio u urbanoj sredini, no najviše ostataka upućuje na tercijarno mesarenje, odnosno filetiranje ili uklanjanje mesa s kostiju. Ipak, tragovi odsijecanja na rebrima upućuju na komadanje rebara s mesom, odnosno sekundarno mesarenje, dok moguće deranje kože s donje čeljusti jelena iz grčke faze indicira primarno mesarenje. No, zasada je moguće pretpostaviti kako je tercijarno mesarenje bilo najčešći vid ove prakse.

Sl. 4 Elementi na kojima su zabilježeni višestruki tragovi mesarenja kod 1) goveda, 2) jelena, 3) svinje i 4) ovce (ovikaprida) u grčkoj fazi (plavo), ranorimskoj fazi (crveno) i u obje faze (zeleno) (podloga: *Bos Taurus* (Linnaeus, 1758), © 1996 ArcheoZoo.org, M. Coutureau, V. Forest, prema: Barone 1976: 22, T. 7; *Cervus elaphus* (Linnaeus, 1758), © 2004 ArcheoZoo.org, J.-G. Ferrié, prema: Beauval, Coutureau 2003; *Sus scrofa* (Linnaeus, 1758), © 2003 ArcheoZoo.org, M. Coutureau, prema: Lignereux, Peters 1996; *Ovis aries* (Linnaeus, 1758), © 1996 ArcheoZoo.org, M. Coutureau, V. Forest, prema: Barone 1976: 23, T. 8; izradila: A. Barbir)

Fig. 4 Elements showing multiple traces of butchery in 1) cattle, 2) deer, 3) pig and 4) sheep (ovicaprid) in the Greek phase (blue), the early Roman phase (red) and in both phases (green) (base: *Bos Taurus* (Linnaeus, 1758), © 1996 ArcheoZoo.org, M. Coutureau, V. Forest, prema: Barone 1976: 22, Pl. 7; *Cervus elaphus* (Linnaeus, 1758), © 2004 ArcheoZoo.org, J.-G. Ferrié, prema: Beauval, Coutureau 2003; *Sus scrofa* (Linnaeus, 1758), © 2003 ArcheoZoo.org, M. Coutureau, prema: Lignereux, Peters 1996; *Ovis aries* (Linnaeus, 1758), © 1996 ArcheoZoo.org, M. Coutureau, V. Forest, prema: Barone 1976: 23, Pl. 8; made by: A. Barbir)

Zaključno

Istraživanjem je definiran mali segment antičkoga grada koji upućuje na kontinuitet uporabe prostora od grčkog do srednjorimskog razdoblja, s popratnim nalazima koji pružaju uvid u trendove korištenja raznolikoga posuđa na ovom lokalitetu, kao i uvid u dio kulinarskih i mesarskih praksi odnosno prehrambenih navika. Antička arhitektura nastavlja se izvan same sonde, ali u pravcu ispod temelja današnje kuće, što onemogućava njeno daljnje praćenje na ovoj lokaciji. Prema stratigrafiji i preliminarnoj analizi mogu se izdvojiti grčka i rimska faza. Unutar potonje javlja se dosta rani materijal, moguće rezidualni (npr. italska sigilata), odnosno kao ostatak faze koja je negirana kasnijim preinakama, dok materijal iz sačuvanoga depozita po svemu sudeći pripada posljednjoj fazi korištenja ovoga prostora koja se smješta u 2. – 3. stoljeće. Najraniju uporabu istraženog prostora valja vezati uz 4. st. pr. Kr., ali s obzirom na mali segment istraženosti same arhitekture, teško je govoriti o funkciji istraženoga prostora, no znatne količine uporabnoga, kućanskoga, kuhinjskoga i stolnog posuđa te skladišnog i transportnog posuđa sugeriraju da je vjerojatno riječ o antičkom kućanstvu koje je u grčkom i rimskom razdoblju bilo

unutar gradskoga perimetra. Negdje kroz drugu polovicu 3., a najkasnije u 4. stoljeću ovaj se objekt napušta, što kronološki odgovara razdoblju kada dolazi do suženja gradskoga prostora gradnjom bedema (što je utvrđeno ranijim istraživanjima – Forenbaier et al. 1993: 21–23; Kirigin 2004: 70–72), čime i istraženi segment postaje vangradski prostor, no neposredno uz gradski bedem s njegove vanjske strane. Istražena sonda donosi mali, ali jasni doprinos poznavanju antičkoga grada, koji će svoju punu vrijednost pokazati njenim kontekstualiziranjem unutar svih ostalih dostupnih podataka o dosadašnjim istraživanjima antičkoga Farosa.

Napomene i zahvale

Arheološka istraživanja u Ulici Ivana Pavla II u Starome Gradu na otoku Hvaru vodio je Eduard Visković, dipl. arheolog iz tvrtke Kantharos d. o. o. Uz njega stručnu i tehničku ekipu činili su Joško Barbarić i Jure Tudor. Obradu podataka za fotogrametrijske nacрте proveli su Eduard Visković i Tina Neuhauser, dok se obrada pokretnih nalaza provodi u suradnji s Institutom za arheologiju u Zagrebu (dr. sc. Marina Ugarković, dr. sc. Ana Konestra, Antonela Barbir, Martina Korić). Financijska sredstva za arheološka istraživanja osigurao je g. dr. sc. Slaven

Ferandin Lupi, vlasnik parcele, kojemu ovom prilikom najljepše zahvaljujemo na suradnji, dok su stručni nadzor nad izvedbom radova proveli Saša Denegri i Silva Kukoč iz Konzervatorskog odjela u Splitu.

Istraživanja u blizini Trga i župne crkve Sv. Stjepana provedena su u sklopu projekta izgradnje vodnokomunalne infrastrukture aglomeracija Jelsa – Vrboska i Stari Grad, na trasama izgradnje sustava odvodnje i vodoopskrbe na području Staroga Grada. Ovaj rad je sufinancirala Hrvatska zaklada za znanost projektom *Transformiranje jadranskog kozmosa: otočnost, povezanost i formiranje globalnih identiteta pred-rimske Dalmacije* (AdriaCos UIP-2020-02-2419), koji se provodi pri Institutu za arheologiju u Zagrebu.

Internetski izvori Internet source

- Beauval, C., Coutureau, M. 2003, Dessin du squelette de renne, <https://www.archeozoo.org/>
ArcheoZoo.org. (10. 06. 2022)
- Geoportal DGU – Geoportal, Državna geodetska uprava / State Geodetic Administration, <https://geoportal.dgu.hr/>
- Kochler, C. G. 1992, A Brief Typology and Chronology of Corinthian Transport Amphoras, <http://projects.chass.utoronto.ca/amphoras/corab92.htm> (10. 06. 2022)

Literatura Bibliography

- Atlante I. 1981, *Enciclopedia dell'arte antica, classica e orientale. Atlante delle forme ceramiche I: Ceramica fine romana nel bacino mediterraneo: medio e tardo impero*, Istituto della Enciclopedia italiana, Roma.
- Barone, R. 1976, *Anatomie comparée des mammifères domestiques. Tome I: Ostéologie – atlas*, Vigot, Paris.
- Binford, L. R. 1978, *Nunamiut Ethnoarchaeology*, Academic Press, New York.
- Bonifay, M. 2004, *Etudes sur la céramique romaine tardive d'Afrique*, British Archaeological Reports International Series 1301, Archaeopress Publishing Ltd, Oxford.
- Borzić, I. 2017, Korint B i srodne amfore s istočnojadranskih gradinskih lokaliteta, in: *Adriamphorae. Amphorae as a resource for the reconstruction of economic development in the Adriatic region in Antiquity: local production*, Proceedings of the workshop, Zagreb, 21st April 2016, Lipovac Vrklijan G., Radić Rossi I., Konestra A. (eds.), Institut za arheologiju, Zagreb, 5–12.
- Borzić, I. 2020, *Keramički nalazi iz legijskoglogora Burnum*, Javna ustanova „Nacionalni park Krka“, Šibenik–Puljane.
- Buljević, Z. 2002, Stakleni inventar s Erešovih, Šiljegovih i Popovih bara u Vidu, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, Vol. 94, 165–193.
- Buljević, Z. 2010, Rimskodobna nekropola u splitskoj Lori, *Vjesnik za arheologiju i povijest dalmatinsku*, Vol. 103, 81–190.
- Buljević, Z. 2016, *Ranorimsko salonitansko i tilurijsko stakleno posuđe u kontekstu nalaza staklenog posuda s područja provincije Dalmacije*, Unpublished PhD Thesis, University of Zagreb, Zagreb.

- Buljević, Z. 2017, Stakleni inventar, in: *Tilurium IV. Arheološka istraživanja 2007.–2010. godine*, Sanader M., Tončinić D., Šimić Kanaet Z., Ivčević S., Buljević Z., Separović T., Miloglav I. (eds.), Dissertationes et Monographiae 8, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zavod za arheologiju, FF Press, Zagreb, 175–238.
- Buljević, Z. 2021, Dalmatian glass vessels from the time of Trajan, in: *Traian and the Danubian Provinces. The political, economic and religious life in the Danubian Provinces*, Proceedings of the 4th International Conference on the Roman Danubian Provinces Zagreb, 15th–17th November 2017, Tončinić D., Zerbini L. (eds.), Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Arheološki zavod Odsjeka za arheologiju, FF Press, Zagreb, 59–69.
- Cabiale, V. 2021, Chiavi e sistemi di chiusura a lasos, *Bollettino dell'associazione IASOS di Caria*, Vol. 27, 14–19.
- Claassen, C. 1998, *Shells*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Crummy, N. 1983, *Colchester Archaeological Report 2: The Roman small finds from excavations in Colchester 1971–9*, Colchester Archaeological Trust Ltd, Colchester.
- Davidson, G. R. 1952, *Corinth Vol. XII. The minor objects*, American School of Classical Studies at Athens, Princeton.
- Della Porta, C., Sfredda, N., Tassinari, G. 1998, Ceramiche comuni, in: *Ceramiche in Lombardia tra il II secolo a.C. e VII secolo d.C.*, Olcese G. (ed.), SAP Società Archeologica s.r.l., Mantova, 133–230.
- De Mitri, C., Mauro, F. 2019, Le Rouge et le Noir. La ceramica fine da mensa: continuità e cambiamenti nell'area ionico-adriatica nel corso del II sec. a. C., in: *Daily Life in a Cosmopolitan World: Pottery and Culture During the Hellenistic Period*, Proceedings of the 2nd Conference of IARPotHP Lyon, November 2015, 5th–8th, Peignard Giros A. (ed.), Phoibos Verlag, Wien, 285–299.
- Déonna, W. 1938, *Exploration Archéologique de Délos XVIII: Le Mobilier Delien*, De Boccard, Paris.
- Donat, P. 2017, Ceramica comune orientale, in: *Materiali per Aquileia. Lo scavo di Canale Anfora (2004–2005)*, Maggi P., Maselli Scotti F., Pesavento Mattioli S., Zulini E. (eds.), Scavi di Aquileia IV, Editreg, Trieste, 225–234.
- von den Driesch, A. 1976, *A Guide to the Measurement of Animal Bones from Archaeological Sites*, Peabody Museum Bulletin 1, Peabody Museum of Archaeology and Ethnology, Harvard University, Cambridge.
- Etlinger, E., Hedinger, B., Hoffmann, B., Kenrick, P. M., Pucci, G., Roth-Rubi, K., Schneider, G., Schnurbein, von S., Wells, C. M., Zabelhicky-Scheffenecker, S. (eds.) 1991, *Conspectus formarum terrae sigillatae Italico modo confectae*, Dr. Rudolf Habelt GmbH, Bonn.
- Fernández-Jalvo, Y., Andrews, P. 2016, *Atlas of Taphonomic Identifications*, Springer, Dordrecht.
- Forenbaher, S., Gaffney, V., Hayes, J., Kaiser, T., Kirigin, B., Leach, P., Vujnović, N. 1993, Hvar–Vis–Palagruža 1992–1993, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, Vol. 86, 13–52.
- Gamberini, A. 2016, *Ceramiche fini ellenistiche da Phoinike: forme, produzioni, commerci*, Scavi di Phoinike, Serie Monografica 2, Bononia University Press, Bologna.
- Giovannini, A., Tasca, G. 2016, *Metalli antichi del Museo di San Vito al Tagliamento. L'età romana e altomedievale*, LithoStampa, Pasian di Prato, Udine.
- Göransson, K. 2007, *The Transport amphorae from Euesperides. The maritime trade of a Cyrenaican city 400–250 BC*, Acta Archaeologica Lundensia Series prima in 4° 25, Lunds Univesitet, Lund.
- Gostenčnik, K. 2001, Pre- and Early Roman Bone and Antler Manufacturing in Kärnten, Austria, in: *Crafting Bone – Skeletal Technologies through Time and Space*, Proceedings of the 2nd Meeting of the (ICAZ) Worked Bone Research Group, Budapest 31 August – 5 September 1999, Choyke A., Bartosiewicz L. (eds.), British Archaeological Reports International Series 937, Archaeopress Publishing Ltd, Oxford, 383–397.
- Govorčin, P., Borzić, I. 2018, Prilog poznavanju helenističke keramike iz liburnske Aserije, *Asseria*, Vol. 14, 29–66.
- Gregl, Z., Lazar, I. 2008, *Bakar. Staklo iz rimske nekropole*, Katalozi i monografije 5, Arheološki muzeji u Zagrebu, Zagreb.
- Hayes, J. W. 1972, *Late Roman Pottery*, British School at Rome, London.
- Hayes, J. W. 1983, The Villa Dionysos Excavations, Knossos: The Pottery, *The Annual of the British School at Athens*, Vol. 78, 97–169.
- Hillson, S. 1986, *Teeth*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Hillson, S. 1992, *Mammal Bones and Teeth. An Introductory Guide to Methods of Identification*, Institute of Archaeology, University College London, London.
- Isings, C. 1957, *Roman Glass from Dated Finds*, Archaeologica Traiectina II, J. B. Wolters, Groningen–Djakarta.
- Isings, C. 1971, *Roman Glass in Limburg*, Archaeologica Traiectina IX, Wolters-Noordhoff Publishing, Groningen.
- Jeličić Radonić, J. 1995, Pharos - antički grad, in: *Pharos. Antički stari grad*, Jeličić Radonić J., Rauter Plančić B. (eds.), katalog izložbe, Muzejski galerijski prostor, Zagreb, 55–116.
- Jeličić Radonić, J., Katić, M. 2015, *Faros. Osnivanje antičkog grada*, Književni krug Split, Split.

- Katić, M. 2000, Uvod u proučavanje keramičkih radionica Farosa, *Opvscula archaeologica*, Vol. 23–24 (1999–2000), 49–58.
- Katić, M. 2005, Proizvodnja kasnih Korintskih B amfora u Farosu, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, Vol. 39, 51–59.
- Kirigin, B. 2004, Faros, Parska naseobina. Prilog proučavanju grčke civilizacije u Dalmaciji, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, Vol. 96, 9–301.
- Kirigin, B. 2016, Pithoi/Dolia from Central Dalmatian Islands, in: *Traditions and Innovations. Tracking the Development of Pottery from the Late Classical to the Early Imperial Periods*, Proceedings of the 1st Conference of IARPotHP Berlin, November 2013, 7th–10th, Japp S., Kögler P. (eds.), Phoibos Verlag, Wien, 187–192.
- Kirigin, B. 2017, Pithoi from Pharos, in: *Ante portam auream. Studia in honorem professoris Aleksandar Jovanović*, Vujnović M. B. (ed.), Faculty of Philosophy Belgrade, Beograd, 53–68.
- Kirigin, B. 2018, Pharos, Greek amphorae and wine production, in: *Paros IV. Paros and its colonies*, Proceedings of the fourth international conference on the archaeology of Paros and the Cyclades Paroikia, Paros, 11–14 June 2015, Katsonopoulou D. (ed.), The Institute for Archaeology of Paros and the Cyclades, Athens, 397–419.
- Kirigin, B., Hayes, J., Leach, P. 2002, Local pottery production at Pharos, in: *Grčki utjecaj na istočnoj obali Jadrana / Greek influence along the East Adriatic coast*, Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog 24. do 26. rujna 1998. godine u Splitu, Cambi N., Čače S., Kirigin B. (eds.), Književni krug Split, Split, 241–260.
- Koehler, C. G. 1978, *Corinthian A and B Transport amphoras*, Unpublished PhD Thesis, Princeton University, Princeton.
- Konestra, A., Ugarković, M., To each their own: fine wares, appropriation and changing social practices in the last centuries BCE Kvarner (NE Adriatic, Croatia), in: *Living in a World of Change: New Perspectives on Cultural Exchange and Transfer in the Hellenistic Mediterranean*, Diosono F., Maschek D. (eds.), Reichert Verlag, Wiesbaden, in preparation.
- Korošec, P. 2004, Sledovi steklarske delavnice v Rabelčji vasi na Ptujju, in: *Drobci antičnega stekla*, Lazar, I. (ed.), Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Inštitut za dediščino Sredozemlja, Koper, 67–70.
- Kovačić, V. 2002, Nuove scoperte nella Tragurion ellenistica, in: *Grčki utjecaj na istočnoj obali Jadrana. Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog od 24.–26. rujna 1998. godine u Splitu*, Cambi N., Čače S., Kirigin B. (eds.), Književni krug Split, Split, 375–395.
- Ladstätter, S. 2010, A.X. Keramik, in: *Hanghaus 2 in Ephesos. Die Wohneinheit 1 und 2. Baubefund, Ausstattung, Funde*, Krinzinger F. (ed.), Forschungen in Ephesos VIII (8), Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 172–279.
- Lazar, I. 2003, *Rimsko steklo Slovenije*, Založba Znanstvenoraziskovalnog centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Ljubljana. <https://doi.org/10.3986/9789610503156>
- Lignereux, Y., Peters, J. 1996, Techniques de boucherie et rejets osseux en Gaule romaine, *Anthropozoologica*, Vol. 24, 45–98.
- Lyman, R. L. 1994, *Vertebrate Taphonomy*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Mandrizzato, L. 2007, Vetro, in: *Trieste antica. Lo scavo di Crosada*, Morselli C. (ed.), Editreg, Trieste, 67–74.
- Mian, G. 2017, Ceramica comune acroma, in: *Materiali per Aquileia. Lo scavo di Canale Anfora (2004–2005)*, Maggi P., Maselli Scotti F., Pesavento Mattioli S., Zulini E. (eds.), Scavi di Aquileia IV, Editreg, Trieste, 163–205.
- Migotti, M. 1989, Grčko-helenistička keramika iz Starog Grada na Hvaru (II.), *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, Vol. XXII, 19–43.
- Miracle, P. T., Pugsley, L. B. 2006, Vertebrate Faunal Remains at Pupčina Cave / Ostaci faune kralježnjaka iz Pupčine peći, in: *Prehistoric Herders of Northern Istria. The Archaeology of Pupčina Cave 1 / Pretovijesni stočari sjeverne Istre. Arheologija Pupčine peći 1*, Miracle P. T., Forenbaher S. (eds.), Monografije i katalozi 14, Arheološki muzej Istre, Pula, 259–399.
- Miše, M. 2005, Grčka i helenistička keramika iz Farosa u Arheološkom muzeju u Splitu (stari fond), *Vjesnik za arheologiju i povijest dalmatinsku*, Vol. 98, 25–48.
- Miše, M. 2006, Antička kuhinjska keramika iz Diomedovog svetišta na Palagruži, *Histria Antiqua*, Vol. 14, 203–215.
- Miše, M. 2015, *Gnathia and related Hellenistic ware on the East Adriatic coast*, Archaeopress Publishing Ltd, Oxford.
- Morel, J. P. 1981, *Céramique campanienne: les formes*, École française de Rome, Rome.
- Paraman, L., Ugarković, M. 2021, Gradinsko utvrđenje Sutilija: nove spoznaje temeljene na arheološkim nalazima prikupljenim neinvazivnim istraživanjima, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, Vol. 113 (2020), 41–99.
- Popović, S. 2010, Rezultati novih zaštitnih istraživanja u Starome Gradu na otoku Hvaru, in: *Arheološka istraživanja na srednjem Jadranu. Znanstveni skup, Vis, 13.–16. listopada 2009*, Ivčević S. (ed.), Izdanja Hrvatskog arheološkog društva 26, Hrvatsko arheološko društvo, Arheološki muzej u Splitu, Zagreb – Split, 137–149.
- Popović, S., Devlahović, A. 2018, New answers to old problems: Revitalizing questions about the location of Pharos and its city walls, in: *Paros IV. Paros and its colonies*, Proceedings of the fourth international conference on the archaeology of Paros and the Cyclades Paroikia, Paros, 11–14 June 2015, Katsonopoulou D. (ed.), The Institute for Archaeology of Paros and the Cyclades, Athens, 377–398.
- Reitz, E. J., Wing, E. S. 1999, *Zooarchaeology*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Riccobono, D. 2007, Ceramica comune depurata, in: *Trieste antica. Lo scavo di Crosada*, Morselli C. (ed.), Editreg, Trieste, 94–103.
- Rotroff, S. 1997, *Hellenistic pottery, Athenian and imported wheelmade table ware and related material*, The Athenian Agora XXIX, The American School of Classical Studies at Athens, New Jersey.
- Schindler Kaudelka, E. 1975, *Die dünnwandige Gebrauchskeramik vom Magdalensberg*, Archäologische Forschungen zu den Grabungen auf dem Magdalensberg 3, Kärntner Museumsschriften 58, Klagenfurt Verlag des Landesmuseums für Kärnten, Klagenfurt.
- Schmid, E. 1972, *Atlas of Animal Bones / Knochenatlas*, Elsevier, Amsterdam-London – New York.
- Seetah, K. 2006, *The importance of cut placement and implement signatures to butchery interpretation*, Manuscript submitted for the ICAZ Junior Researcher Open Zooarchaeology Prize, International Council for Archaeozoology, Alexandria Archive Institute Bone Commons, 1–52.
- Seetah, K. 2018, *Humans, Animals, and the Craft of Slaughter in Archaeo-Historic Societies*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Silver, I. A. 1969, The Ageing of Domestic Animals, in: *Science in Archaeology. A survey of Progress and Research*, 2nd ed., Brothwell D., Higgs E. (eds.), Praeger, New York, 283–302.
- Swift, K. 2018, Plain and Banded Pottery, in: *The Chora of Metaponto 7. The Greek Sanctuary at Pantanello II*, Crater J. C., Swift K. (eds.), Series on the Rural Settlements in the Chora of Metaponto 7, University of Texas Press, Austin, 771–831.
- Šeparović, T. 2003, Metalni nalazi / Metallfunde, in: M. Sabader, *Tilurium I. Istraživanja – Forschungen 1997. – 2001.*, Golden Marketing Tehnička knjiga, Arheološki zavod Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Zagreb, 219–256.
- Šešelj, L. 2010, Promunturium Diomedes: *Svetište na rtu Ploča i jadranska pomorska trgovina u helenističkom razdoblju*, Unpublished PhD Thesis, University of Zadar, Zadar.
- Šimić-Kanaet, Z. 2010, *Tilurium II. Keramika 1997. – 2006.*, Golden Marketing Tehnička knjiga, Arheološki zavod Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Zagreb.
- Tassinari, G. 2015, La ceramica a pareti sottili in Lombardia (e non solo), Conoscenze, studi, questioni, *Rivista di Studi Liguri*, Vol. LXXX–LXXXI (2014–2015), 125–174.
- Topić, M. 2004, Keramika iz Augusteuma Narone, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, Vol. 97, 69–93.
- Ugarković, M. 2019a, *Geometrija smrti: isejski pogrebni obredi, identiteti i kulturna interakcija. Antička nekropola na Vlaškoj njivi, na otoku Visu I (1)*, Katalozi i monografije Arheološkog muzeja u Splitu 6, Arheološki muzej u Splitu, Institut za arheologiju, Split – Zagreb.
- Ugarković, M. 2019b, *Geometrija smrti: isejski pogrebni obredi, identiteti i kulturna interakcija. Antička nekropola na Vlaškoj njivi, na otoku Visu I (2)*, Katalozi i monografije Arheološkog muzeja u Splitu 6, Arheološki muzej u Splitu, Institut za arheologiju, Split – Zagreb.
- Ugarković, M., Konestra, A. 2018, Hellenistic and Roman fine-ware from Soline bay on St. Clement island near Hvar, in: *Praetoria longe lateque lucentia, Zbornik radova posvećen Vlasti Begović povodom 65. obljetnice života*, Ugarković M. (ed.), Zbornik Instituta za arheologiju 8, Institut za arheologiju, Zagreb, 71–106.
- Ugarković, M., Konestra, A. 2020, Stobreč, bedemi: preliminarni pregled keramičkih nalaza s istraživanja 2012. godine, in: *Okolica Kaštelanskog zaljeva u prošlosti*, Kamenjarin I., Tončinić D. (eds.), Izdanja Hrvatskog arheološkog društva 33, Hrvatsko arheološko društvo, Zagreb, 47–64.
- Visković, E., Ugarković, M. 2021, Zaštitna arheološka istraživanja „kuće Škoko“ u Starom Gradu na otoku Hvaru, *Annales Instituti Archaeologici*, Vol. XVII, 212–218.
- Warner Slane, K. 1990, *The sanctuary of Demeter and Kore. The Roman pottery and lamps*, Corinth XVIII (2), The American School of Classical Studies at Athens, Princeton, New Jersey.
- Whitbread, I. K. 1995, *Greek transport amphorae. A petrological and archaeological study*, Fitch Laboratory occasional paper 4, The British school at Athens, Exeter.
- Wili, A. 2021, *Manual of Roman everyday writing. Volume 2: Writing Equipment*, LatinNow ePubs, Nottingham.

Yntema, D. 2005, *Conspectus formarum of Apulian Grey Gloss Ware (ceramica a pasta grigia)*, Vrije Universiteit Amsterdam.

Zeder, M. A., Lapham, H. A. 2010, Assessing the reliability of criteria used to identify postcranial bones in sheep, *Ovis*, and goats, *Capra*, *Journal of Archaeological Science*, Vol. 37(11), 2887–2905. <https://doi.org/10.1016/j.jas.2010.06.032>

Zojčeski, T., Buća, E. 2022, Rezultati probnog arheološkog istraživanja u ulici Pape Ivana Pavla II u Starome Gradu na Hvaru, in: *Hvarski arhipelag i arheologija dalmatinskih otoka: od dinamične prošlosti do kulturnog turizma*, Visković E., Ugarković M., Tončinić D. (eds.), Izdanja Hrvatskog arheološkog društva 34, Hrvatsko arheološko društvo, Institut za arheologiju, Zagreb, 123–138.

Summary

In October 2021, the archaeological company Kantharos d.o.o. conducted archaeological rescue excavations on Ivana Pavla II Street in Stari Grad on the island of Hvar, at the location of cadastral plot *404 (K.O. Stari Grad, 311723), called “the Lupu plot”, owned by dr. sc. Slaven Ferandin Lupi. The plot is located in the historical city centre, in the immediate vicinity of the main square and the parish church of St. Stjepan (Fig. 1), where recent rescue excavations (2021 and 2022), which are still ongoing, have identified previously unknown and valuable Greek, Roman, early Christian, medieval, and modern finds.

The excavations on the Lupu plot encompassed a trench of 2x3 meters in the southern part of the plot. It was determined that the deposits reached a depth of 1.5 - 1.6 m and were partially disturbed. The surface layer was removed with the help of machinery; it consisted of disturbed deposits without any relevant finds, containing humus mixed with rubble from a nearby construction site. Under this surface layer, there were 12 stratigraphic units (SU) of cultural layers, manually excavated and thoroughly documented. The continuity of spatial use throughout most of antiquity was established, and two basic phases were distinguished: Greek (SU 6, 9) and Roman (SU 5, 2, 4; 7–8, 10). In addition to the remains of Greek and Roman architecture, i.e. the preserved segment of the ancient building, the layers were rich in accompanying artefacts, with fragments of ceramic vessels as the most numerous category. There is a total of 895 vessel fragments, of which 30%, or 268, are diagnostic fragments. Moreover, the finds included several fragments of ancient glass (nine pieces from SU 5 and 9), three processed bone objects (SU 2 and SU 2, 9), several coins, part of a bronze lock, fragment of a distaff or another similar tool, several bronze fragments and stone tesserae,

as well as numerous animal remains.

The oldest finds that were discovered during the excavations are attributed to the earliest, Greek phase of Pharos. These are the remains of a building that was located within the city perimeter, that is, a segment of architecture in the form of a wall that was identified along the western part of the trench (SU 6, Fig. 2). The wall is built of large rectangular stone blocks in the dry-wall technique and laid on a carbonate bedrock. It stretches in the northwest-southeast direction; its width is 55 cm, the documented length is 220 cm, and the preserved height is 100 cm (Fig. 2). The foundations consist of large stone blocks in a single row, placed on previously levelled carbonate bedrock.

Most of the pottery fragments from the Greek phase belong to fine tableware for serving and consuming food and drinks. There are different types of drinking vessels, bowls, plates, as well as fragments of oinochoae and kraters (Pl. 1–3). Black glazed pottery predominates, while the only example of painted pottery is a fragment decorated in red-figure style (Pl. 1: 1).

In the category of householdware, there stands out an example of a vessel with a rounded body, slanted shorter rim, and painted decoration (Plate 3: 41), while there are also fragments of unguentaria (Pl. 3: 39), table amphorae (Pl. 4: 44), a plate with a short vertical rim (Pl. 6: 57), and different types of shallower or deeper bowls called lekane, with two handles (Pl. 6: 48–50). Cooking ware is represented by different types of pots (and chytrai) and lopades, while transport ware is mostly characterized by Corinth B Amphorae (Pl. 6: 63–66). Close variations in rim morphology are observed, but all the specimens have characteristic ribs under the rim and an ochre to light brown texture.

It is assumed that the building continued to be used in the Roman period without major architectural changes; the only new element was SU 10 – an extension with an undefined function, which was attached to the wall SU 16. One row of three rectangular stones of large dimensions without a foundation has been preserved from the aforementioned upgrade in the southern part of the trench, probably related to the formation of the dark brown sediment (SU 2). In the northwestern part of the trench, at the same level as SU 2, there is a layer of gravel (SU 4), probably of simultaneous origin. The reddish sediment (SU 5) identified in the northern part of the trench contained numerous artefacts dated to the Roman period, mostly fragments of ceramic vessels.

Among the finds from SU 5, fineware is represented by several fragments of Italic terra sigillata (Pl. 7: 71–72) and three fragments of ESB (Pl. 7: 73–74; 8: 75). The category of fine tableware also includes two rims that possibly belong to the so-called mugs or *boccalini ad orlo a collarino* (Pl. 8: 76–77), that is, cups belonging to Aegean/Eastern Mediterranean production, as well as African red slipped ware (Pl. 8: 78–79, 81). Several rim fragments (Pl. 8: 82–83) and several specimens of typologically different lids can

be attributed to African cooking ware. Kitchenware is mainly represented by different types of pots (Pl. 9: 95–96, 98), while some of it can be attributed to Aegean production (Pl. 10: 99–100). Types of transport ware are difficult to determine with certainty, but it is possible to ascertain some main production areas. There are different versions of flat-bottomed Adriatic amphorae, probably of Italian production (Pl. 10: 102–103), and an amphora that could be attributed to the Dressel 6b type (Pl. 10: 101).

The ceramic material in SU 2 also belongs to different types of amphorae, household ware, fine tableware and cookingware. Fine tableware is represented by Italic terra sigillata (Pl. 11: 108) and African red slipped ware (Pl. 11: 110–111). Cooking consists of Aegean and African forms (Pl. 11: 112, 114–115), while transportware is represented by amphorae that could be attributed to Forlimpopoli (Pl. 12: 117) and Dressel 2–4 types (Pl. 12: 118).

The total number of collected animal bones, teeth and shells from the entire trench is 104, of which 96 are the remains of mammals (*Mammalia*), two fragments belong to birds (*Aves*), while the remaining 6 belong to molluscs (*Mollusca*). The samples were collected from two stratigraphic units, of which SU 5 is attributed to the Roman phase and SU 9 to the Greek phase. A slightly larger number of samples (55.1%) was associated with the Greek phase, while 44.9% belongs to the Roman phase. The samples are very well preserved, which is reflected in the number of identifiable samples: 81.8% of samples in the Roman phase and 88.9% in the Greek phase. The total weight of the inspected samples is 1,612.2 g, of which 727.5 g are from SU 5 and 836.8 g from SU 9. Values were calculated for the number of determinable samples (NISP) and the smallest number of individuals (MNI) for a particular period (Tab. 1).

The archaeozoological analysis of the Greek and Roman phases indicates the exploitation of domestic and wild animals for the needs of the local population. Considering the modest sample, it is difficult to estimate the importance of individual taxa and more precise butchery practices. Nevertheless, it is evident that domestic animals were the main source of meat, but the cutting marks on the deer from the Greek phase and the rabbit from the Roman period indicate that wild animals had their place in the local cuisine in both periods. Also, it might be assumed that, to a certain extent, the settlement practised primary butchery (for example, peeling the skin from the lower jaw of a deer), secondary butchery (in the form of cutting ribs with meat), and tertiary butchery (traces of filleting or removal of meat from the bones).

The excavations defined a small segment of the ancient city that points to the continuity of spatial use from the Greek to the Roman period, with accompanying finds that provide an insight into the preferences in the use of various pottery, as well as an insight into some aspects of the culinary and butchering practices and dietary habits. The ancient architecture continues outside the trench itself, but it goes below the foundations of the present-day house,

which makes it impossible to excavate it further at this location. Based on the stratigraphy and the preliminary analysis, we can distinguish the Greek and Roman phases. The latter includes quite early material, possibly residual (e.g. Italic sigillata), as a remnant of a phase that was negated by later changes, while the material from the preserved deposit apparently belongs to the last phase of use of this space, which is placed in the 2nd and 3rd centuries. The earliest phase should be linked to the 4th century BC, but considering the limited size of the excavated area, it is difficult to draw any conclusions about the precise nature of the discovered architecture. Considerable quantities of utilitarian, household, cooking, and tableware, as well as storage ware and transportware, suggest that it is probably an ancient household, which was within the city perimeter during the Greek and Roman periods. Sometime in the second half of the 3rd century, or in the 4th century at the latest, this building was abandoned; chronologically, this corresponds to the period when the city perimeter was narrowed by the construction of ramparts (as determined by earlier research, Forenbaher et al. 1993: 21–23; Kirigin 2004: 70–72). Consequently, the excavated section became an extra-urban area, but right next to the city rampart on its outer side. These new excavations have delivered a small but valuable insight into the ancient city, which will show its full value when it is contextualized within all other available data that has been collected for ancient Pharos.

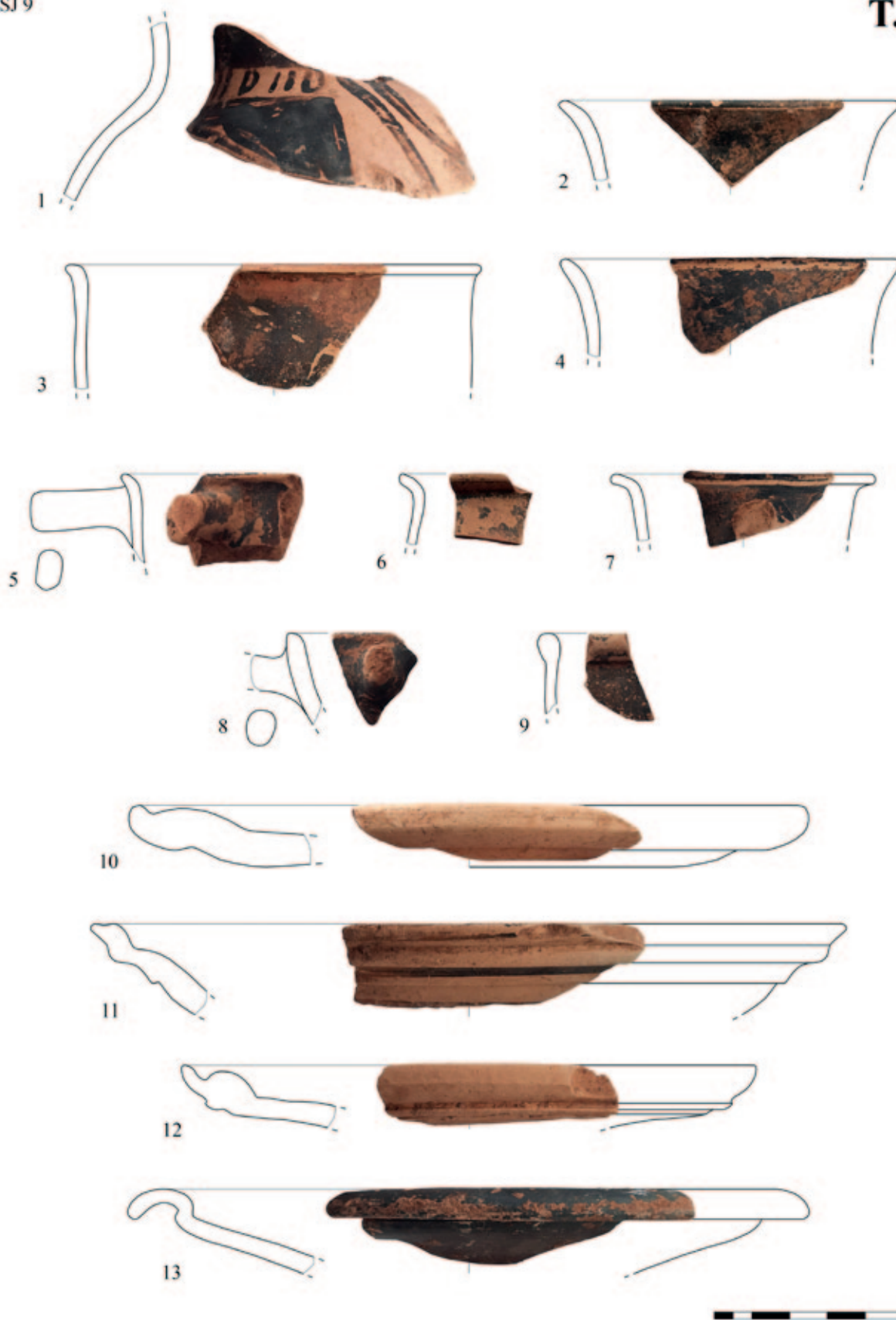
Notes and acknowledgements

Archaeological research on Ivana Pavla II Street in Stari Grad on the island of Hvar was led by Eduard Visković, B.Sc. archaeol. from the company Kantharos Ltd. Along with him, the expert and technical team consisted of Joško Barbarić and Jure Tudor. The data processing for the photogrammetric drawings was carried out by Eduard Visković and Tina Neuhauser, while the processing of the artefacts is carried out in cooperation with the Institute of Archeology in Zagreb (Dr Marina Ugarković, Dr Ana Konestra, Antonela Barbir, Martina Korić). Financial resources for archaeological research were provided by Dr Slaven Ferandin Lupi, the owner of the plot, to whom we would like to thank for his cooperation, while Saša Denegri and Silva Kukoč from the Conservation Department in Split supervised the execution of the works.

Excavations near the Square and the parish church of St. Stephen were carried out as part of the project for the construction of water utility infrastructure in the agglomerations of Jelsa - Vrboška and Stari Grad, on the routes of construction of the drainage and water supply system in the area of Stari Grad.

SJ 9

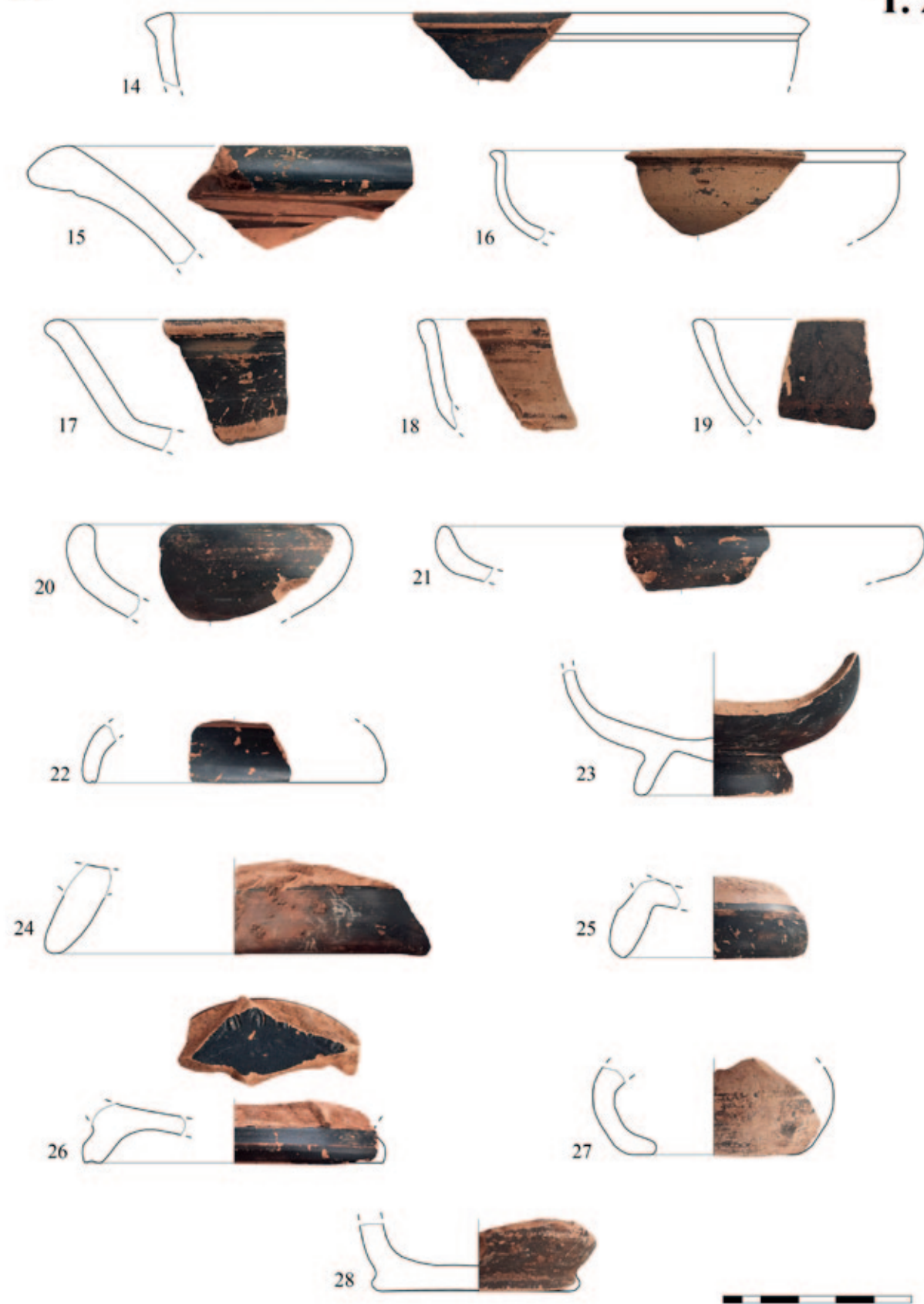
T. 1

T. 1 Lupi, SJ 9, keramički nalazi (crtež, foto i izradila: M. Korić)
Pl. 1 Lupi, SU 9, ceramic finds (drawing, photo, and made by: M. Korić)

SJ 9

T. 2

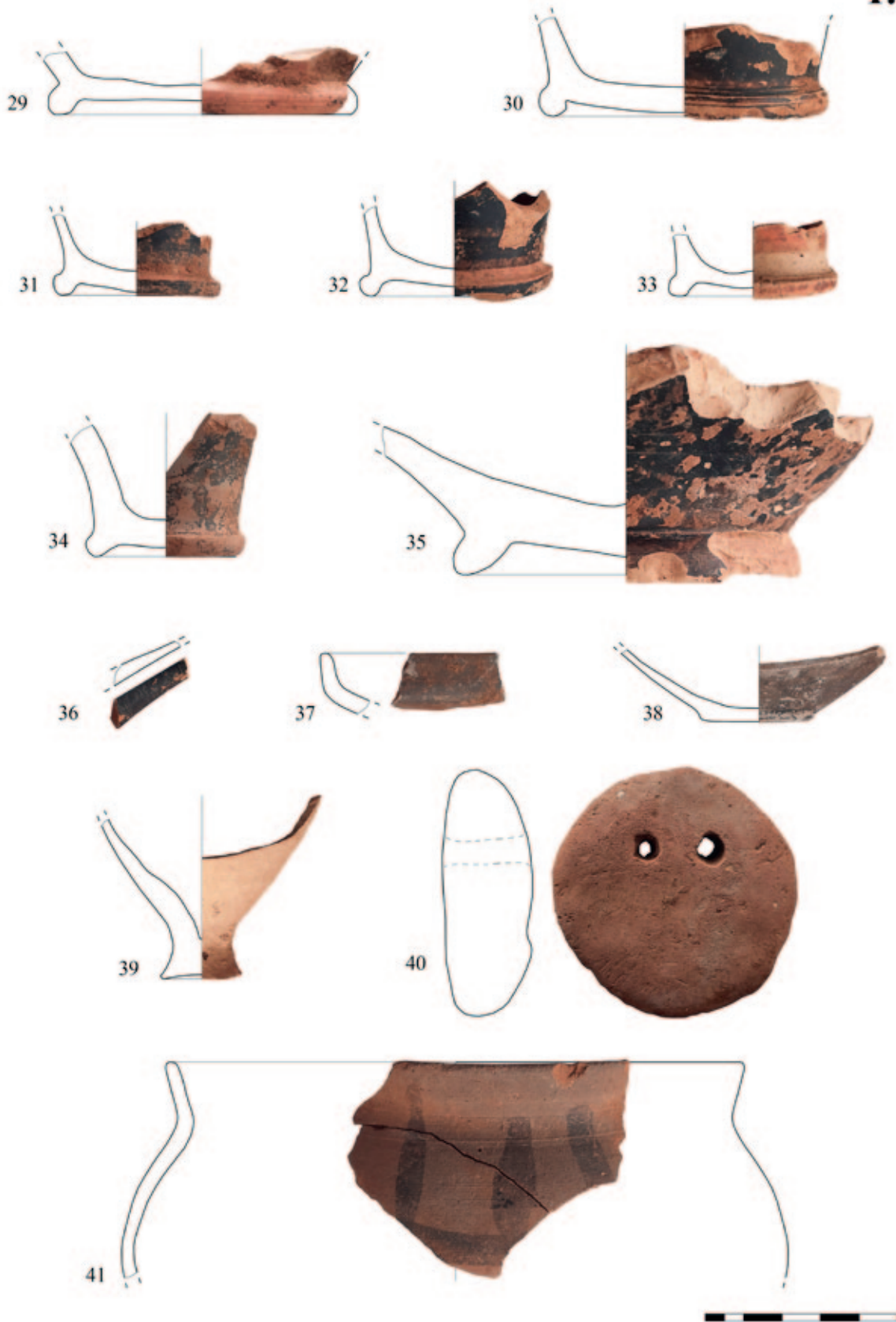

T. 2 Lupi, SJ 9, keramički nalazi (crtež, foto i izradila: M. Korić)
 Pl. 2 Lupi, SU 9, ceramic finds (drawing, photo, and made by: M. Korić)

SJ 9

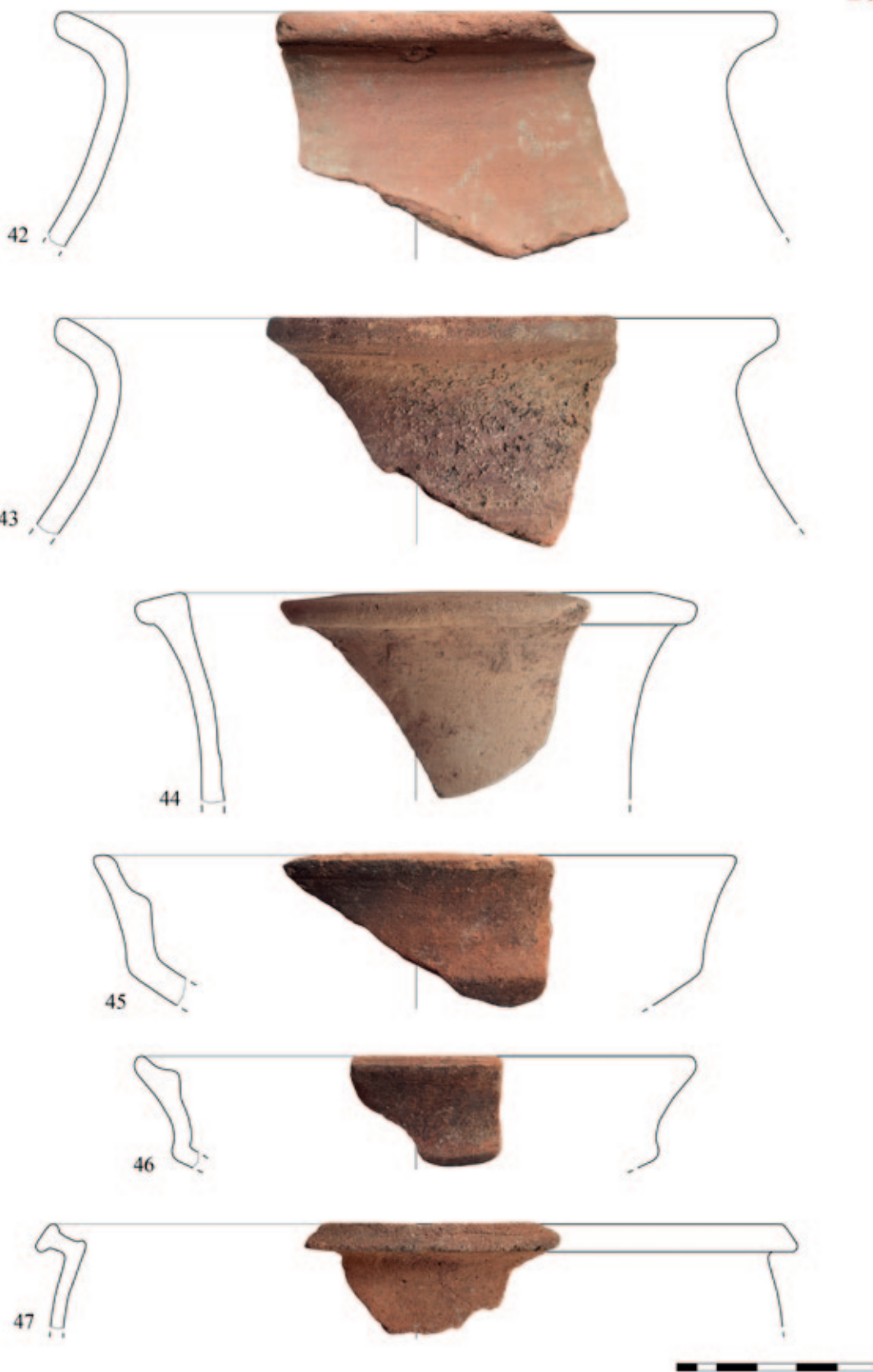
T. 3

T. 3 Lupi, SJ 9, keramički nalazi (crtež, foto i izradila: M. Korić)
Pl. 3 Lupi, SU 9, ceramic finds (drawing, photo, and made by: M. Korić)

SJ 9

T. 4

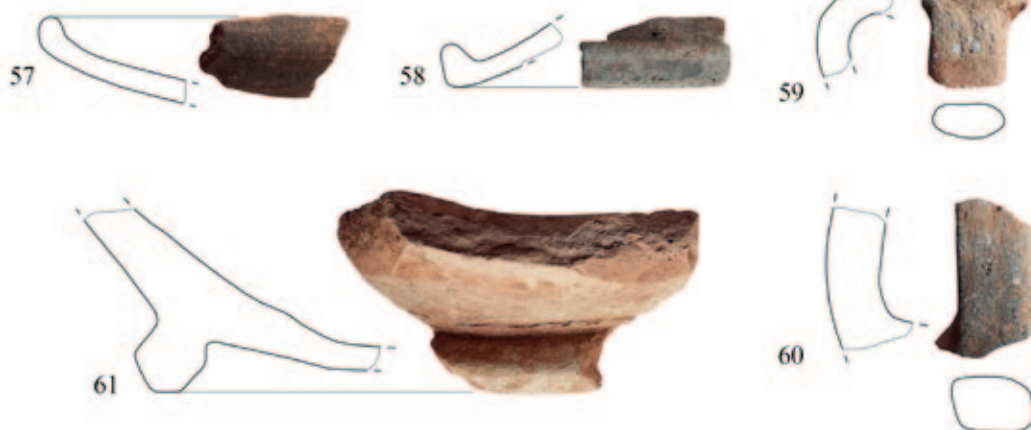
T. 4 Lupi, SJ 9, keramički nalazi (crtež, foto i izradila: M. Korić)
 Pl. 4 Lupi, SU 9, ceramic finds (drawing, photo, and made by: M. Korić)

T. 5 Lupi, SJ 9, keramički nalazi (crtež, foto i izradila: M. Korić)
Pl. 5 Lupi, SU 9, ceramic finds (drawing, photo, and made by: M. Korić)

SJ 9

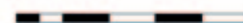
T. 6

T. 6 Lupi, SJ 9, keramički nalazi (crtež, foto i izradila: M. Korić)
Pl. 6 Lupi, SU 9, ceramic finds (drawing, photo, and made by: M. Korić)

SJ 9

T. 7

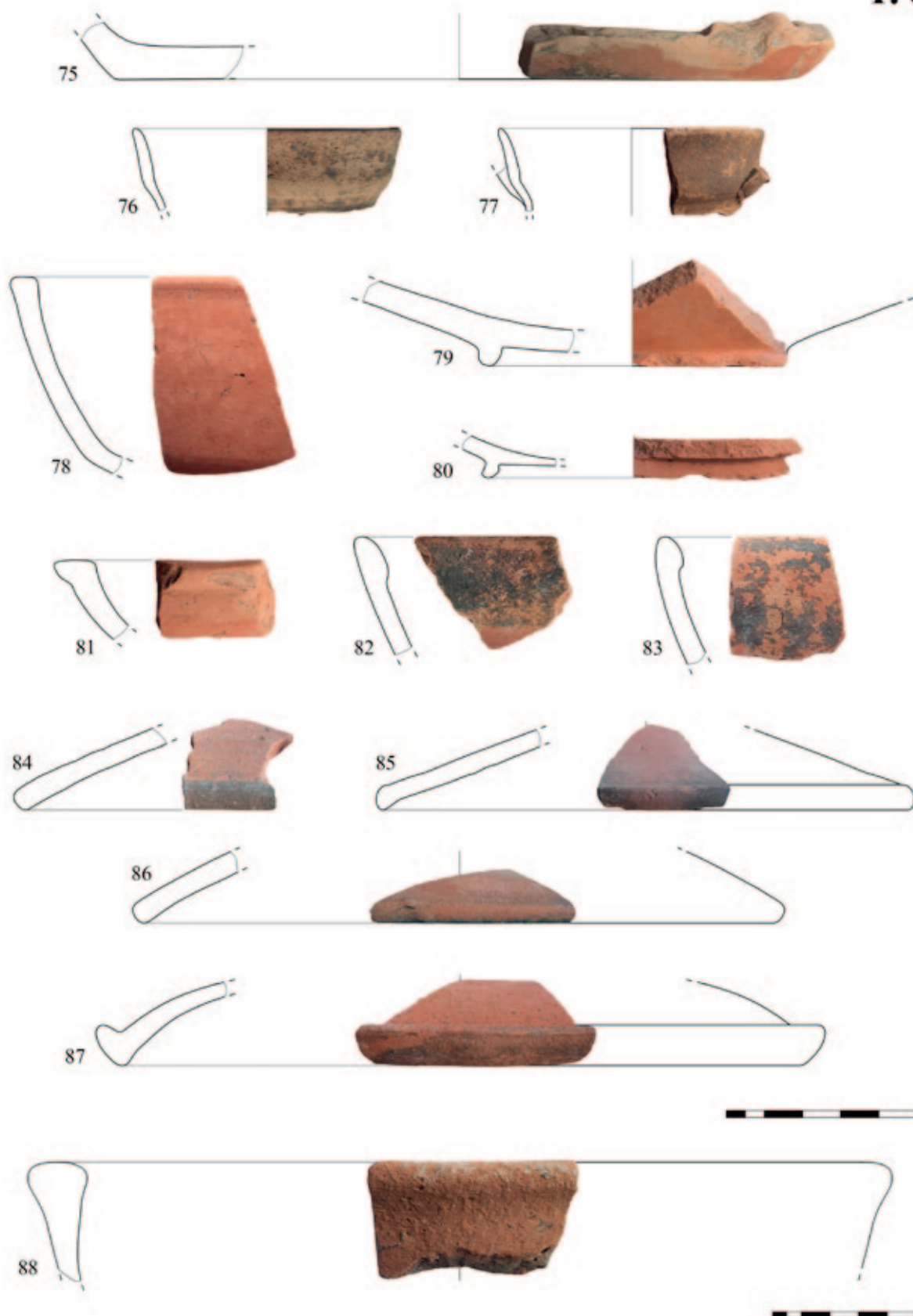
SJ 5

T. 7 Lupi, SJ 9 i SJ 5, keramički nalazi (crtež, foto i izradila: M. Korić)
Pl. 7 Lupi, SU 9 and SU 5, ceramic finds (drawing, photo, and made by: M. Korić)

SJ 5

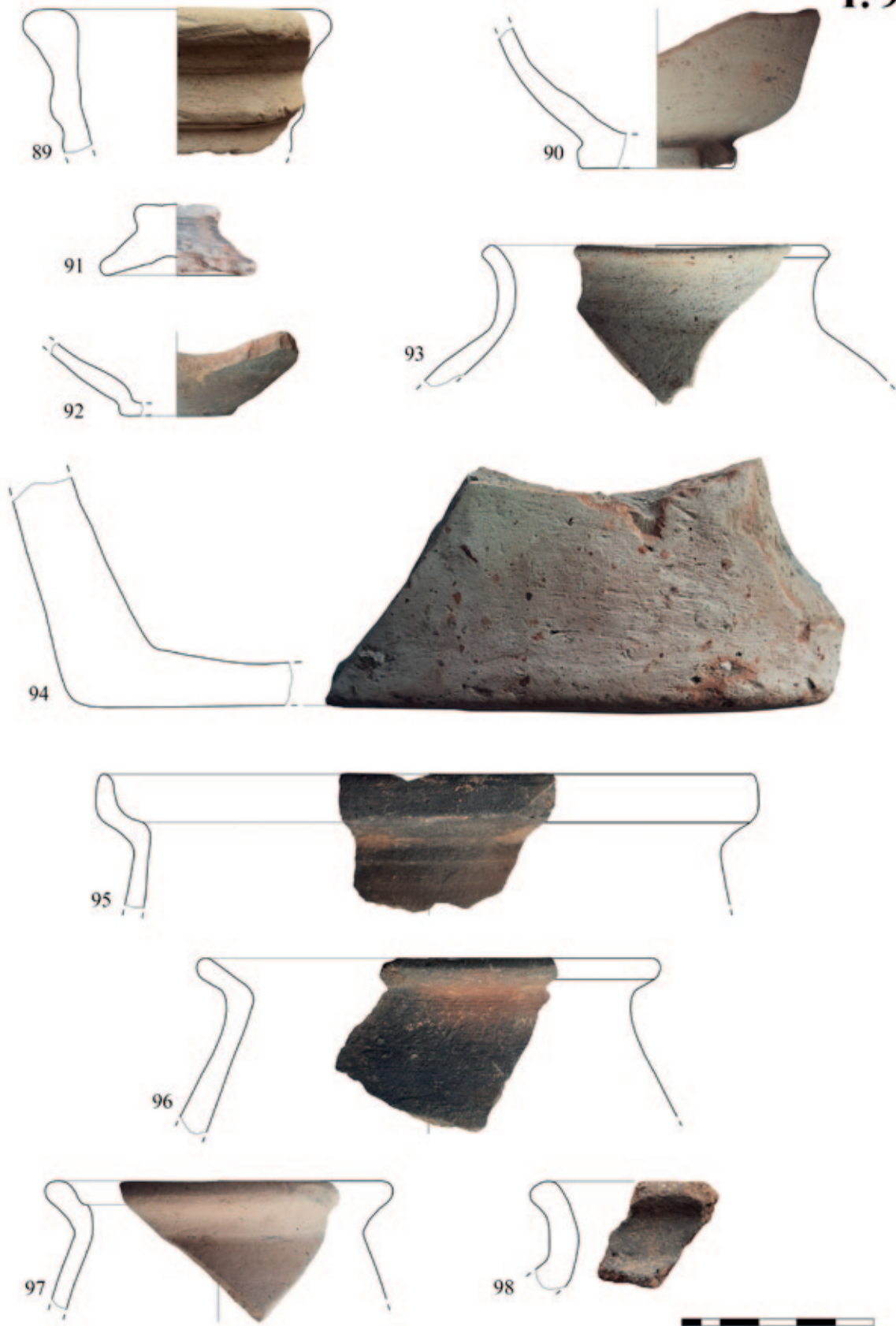
T. 8

T. 8 Lupi, SJ 5, keramički nalazi (crtež, foto i izradila: M. Korić)
 Pl. 8 Lupi, SU 5, ceramic finds (drawing, photo, and made by: M. Korić)

SJ 5

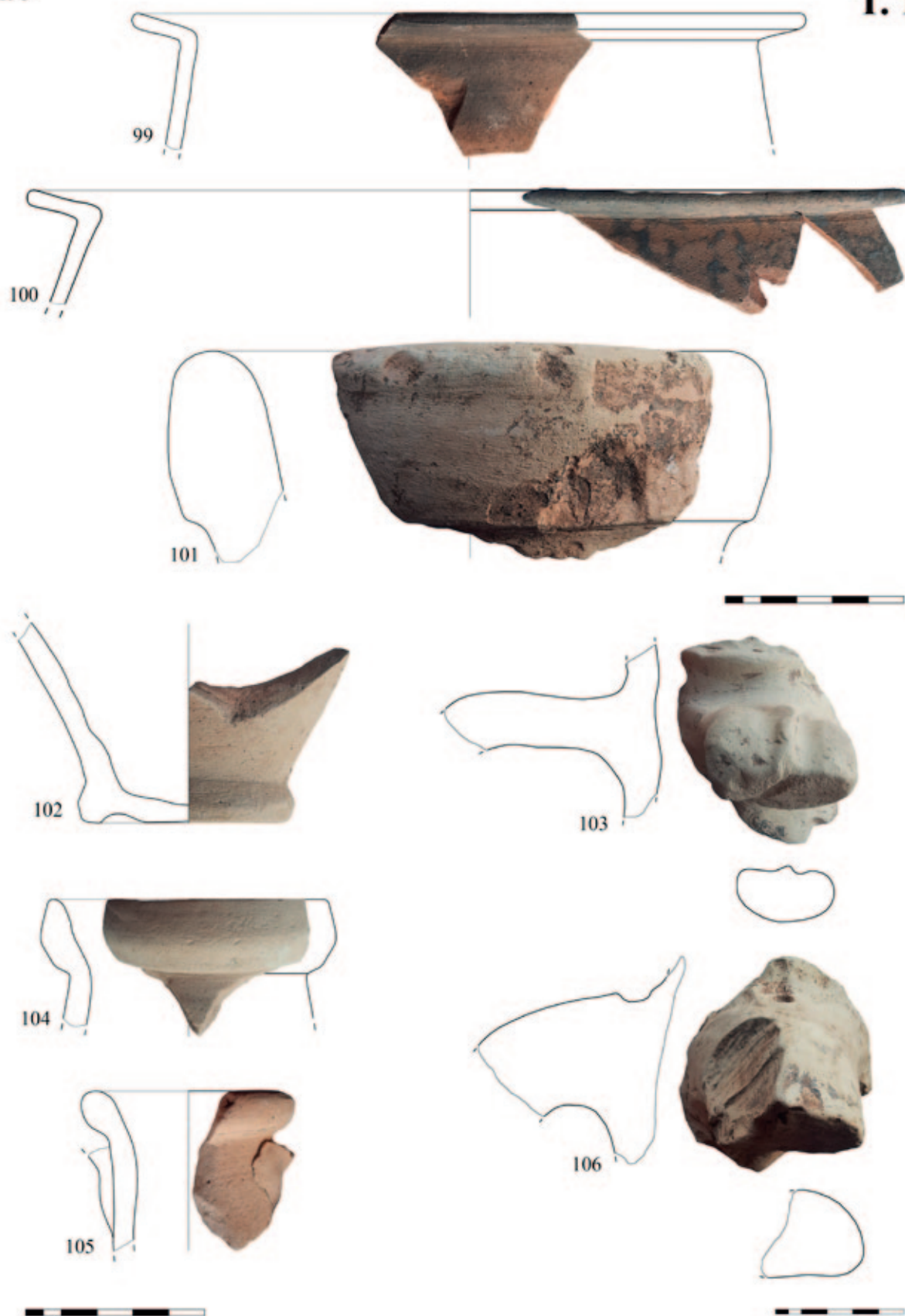
T. 9

T. 9 Lupi, SJ 5, keramički nalazi (crtež, foto i izradila: M. Korić)
Pl. 9 Lupi, SU 5 ceramic finds (drawing, photo and, made by: M. Korić)

SJ 5

T. 10

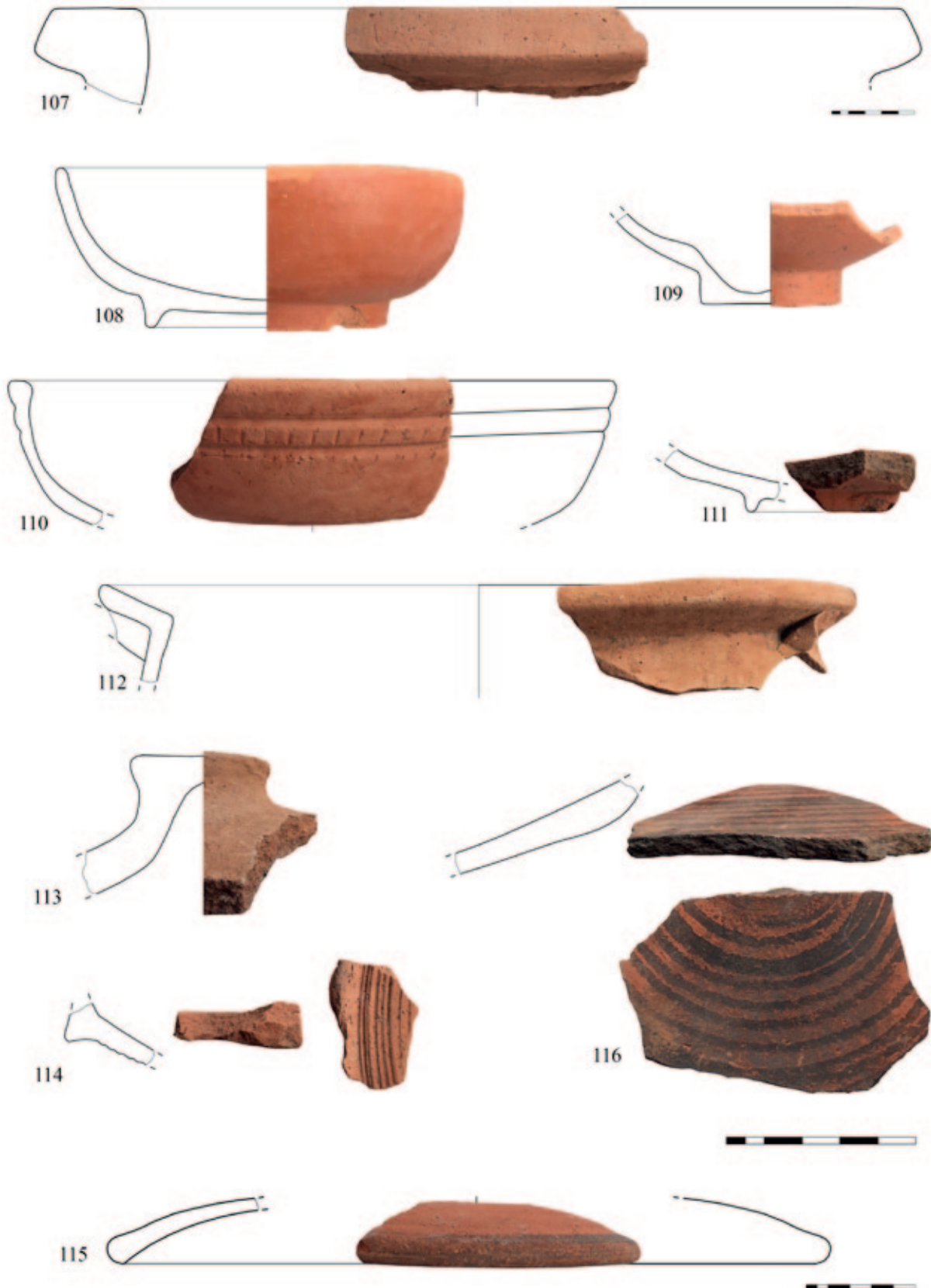

T. 10 Lupi, SJ 5, keramički nalazi (crtež, foto i izradila: M. Korić)
 Pl. 10 Lupi, SU 5, ceramic finds (drawing, photo, and made by: M. Korić)

SJ 2

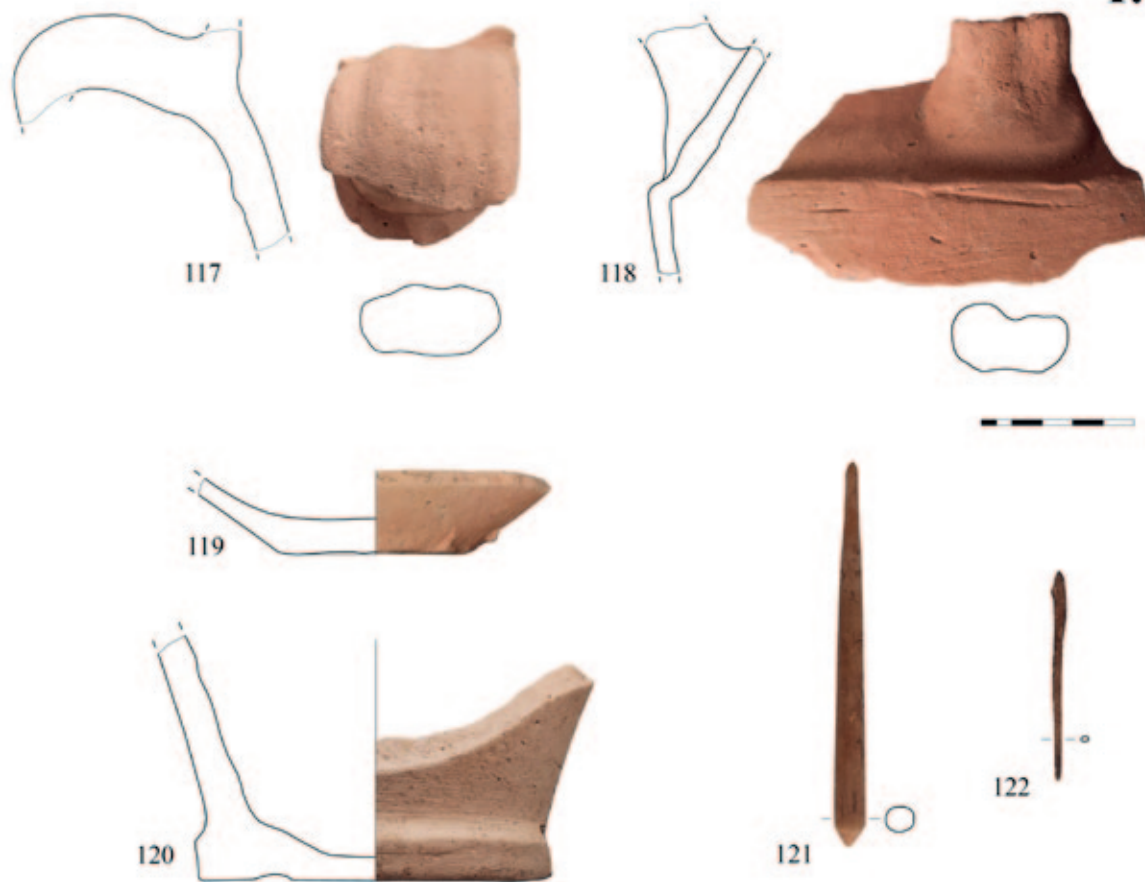
T. 11

T. 11 Lupi, SJ 2, keramički nalazi (crtež, foto i izradila: M. Korić)
Pl. 11 Lupi, SU 2, ceramic finds (drawing, photo, and made by: M. Korić)

SJ 2

T. 12

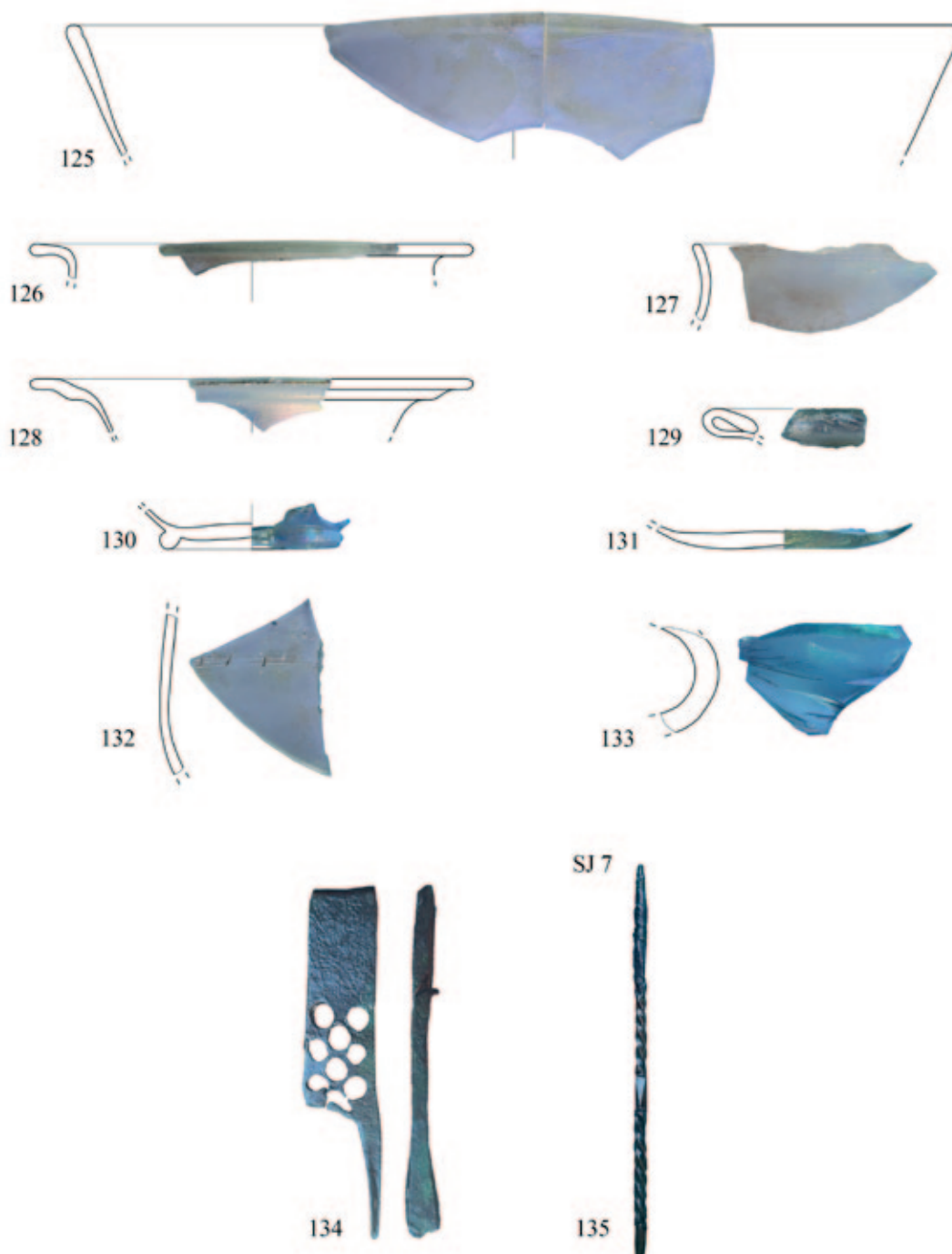
SJ 4

T. 12 Lupi, SJ 2, SJ 4, keramički nalazi (crtež, foto i izradila: M. Korić)
 Pl. 12 Lupi, SU 2, SU 4, ceramic finds (drawing, photo, and made by: M. Korić)

SJ 5

T. 13

T. 13 Lupi, SJ 5, stakleni i metalni nalazi (crtež, foto i izradila: M. Korić)
Pl. 13 Lupi, SU 5, glass and metal finds (drawing, photo, and made by: M. Korić)